

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА**

Комаха Лариса Григорівна

УДК 16

ЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ ДИСКУРСУ АРГУМЕНТАЦІЇ У ФІЛОСОФІЇ

09.00.06 – логіка

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора філософських наук

Київ – 2016

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі логіки філософського факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка МОН України.

Науковий консультант: доктор філософських наук, професор
Хоменко Ірина Вікторівна
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка,
завідувач кафедри логіки.

Офіційні опоненти: доктор філософських наук, професор
Мозгова Наталія Григорівна,
Національний педагогічний університет
імені М.П.Драгоманова,
завідувач кафедри філософії;

доктор філософських наук, професор
Шенгерій Людмила Миколаївна,
Полтавська державна аграрна академія,
завідувач кафедри вищої математики,
логіки та фізики;

доктор філософських наук, професор,
Юркевич Олена Миколаївна,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
завідувач кафедри логіки.

Захист відбудеться “17” жовтня 2016 року о 10 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.001.27 у Київському національному університеті імені Тараса Шевченка за адресою: 01601, м. Київ, вул. Володимирська, 60, ауд. 330.

З дисертацією можна ознайомитись у науковій бібліотеці імені М.О.Максимовича Київського національного університету імені Тараса Шевченка за адресою: 01601, м. Київ, вул. Володимирська, 58.

Автореферат розісланий “16” вересня 2016 року.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

В.Ю. Крикун

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Сучасний етап розвитку духовно-інтелектуального життя обумовлений його включенням в контекст наукового пізнання і культурної діяльності. Розуміння їх сутності передбачає вихід на перший план теоретичних знань, що актуалізує дослідження аргументативної проблематики, пов'язаної із логічним знанням. У множині підходів щодо розуміння аргументації концептуалізується як смислове поле чітких вимог, які визначають рівень продуктивності логічної культури мислення в пізнанні, так і відповіді на запити інформаційного світу. Полізмистовність поняття аргументації ставить завдання дослідження її сутності і тих чинників, завдяки яким вона стверджується в науці, політиці, культурі.

За умов трансформації українського суспільства в європейський соціокультурний простір особливої значущості набувають завдання аргументованого обґрунтування здійсненого цивілізаційного вибору в науково-пізнавальних, методологічних, ціннісних контекстах. У зв'язку з цим постає проблема виявлення ролі аргументації в становленні і розвитку сучасного соціуму, визначені векторів його подальшого поступу по шляху суспільного прогресу та реалізації завдань, які ставить перед українською державою глобальний світ. У свою чергу логіко-філософський аналіз теорії аргументації має безпосередній вихід на проблематику сучасної епістемології, яка тісно пов'язана з філософією науки. У результаті виникає необхідність аналізу способів і форм аргументації в логічних та філософських дискурсах. Одночасно постає завдання виявити методологічний зміст теорії аргументації, що відкриває нові перспективи її осмислення і розвитку в системі логічного та філософського знання.

Актуальність теми дисертаційного дослідження обумовлена необхідністю усвідомлення ролі аргументації у змінах, що відбуваються сьогодні. Теоретико-методологічний аналіз дисертаційної роботи спрямований на застосування міждисциплінарного підходу, що дозволяє визначити місце аргументації в соціальному пізнанні і науковій творчості. У силу чого постає завдання окреслити перспективи подальшого розвитку теорії аргументації в праксеологічному вимірі.

Ступінь розробленості проблеми дослідження. Питання про значення аргументації для логіки, філософії, продуктивного діалогу в політиці, наукового пізнання і юридичній практиці цікавили науковців впродовж усього розвитку суспільства і культури. У історії філософського знання обговорення аргументативної проблематики знаходимо в працях П. Абеяра, Аристотеля, А. Арно, Ф. Бекона, Х. Вольфа, Г. Гегеля, Р. Декарта, І. Канта, А. Кентерберійського, К. Лансло, Р. Луллія, Г. Ляйбніца, Н. Макіавеллі, П. Ніколя, Б. Паскаля, У. Оккама, Платона, П.Раме, Д. Скота, О. Талона, М. Ціцерона та інших.

Важливим кроком для розвитку теорії аргументації як способу обґрунтування наукового знання стало виникнення символічної

(математичної) логіки, яка була започаткована Г. Фреге, а потім удосконалена у працях вчених Віденського гуртка та неопозитивістів, репрезентованому А. Вайтхедом, Л. Вітгенштайном, Р. Карнапом, Б. Расселом, Г. Рейхенбахом, М. Шліком та ін. У множині варіантів створення сучасної логіки науки заслуговує уваги діяльність науковців, які працювали в царині філософії, постпозитивізму – Т. Куна, І. Лакатоса, М. Полані, К. Попера, С. Тулміна, П. Фейєрабенда, та інших.

Смислове наповнення аргументації у зв'язку з логічним знанням розглядається в працях П. Бергера, І. Бескової, М. Блека, Т. Лумана, А. Майданова, Ю. Маркіної, Н. Мозгової, Н. Смірної, О. Шульги, А. Шюца, Л. Шенгерій, О. Юркевич та інших. Аналіз рефлексивного змісту аргументації досліджується в розвідках Т. Рябушкіної на підставі аналізу філософських праць М. Гайдеггера, Г. Гегеля, Е. Гуссерля, Ж.-П. Сартра, Д. Юма, Й.Г. Фіхте, В. Шеллінга, а також Ю. Габермаса, Д. Деннета, Е. Левінаса, Г. Міда, Г. Райла та інших.

На сучасному етапі розвитку логіки безпосереднє відношення до теорії аргументації мають різноманітні логічні теорії. Серед них: деонтична логіка, епістемічна логіка, логіка взаємодії, логіка запитань та відповідей ті інші. Їхня проблематика досліджувалася в працях А. Андерсона, Х. Кампа, С. Кангера, Е. Леммона, А. Прайора, Т. Стіла, Я. Шрамка та інших. Проблеми сучасної теорії аргументації в рамках неформальних досліджень обмірковувалися в розвідках Д. Адлера, Р. Бланше, М. Блека, Г. Гансена, М. Гілберта, Т. Гов'є, Р. Джонсона, Х. Перельмана, Д. Пойя, П. Рікера, М. Ріпа, Я. Хінтикки та інших.

Логічний аналіз аргументації здійснювався також у працях науковців на пострадянському просторі в межах формальних та неформальних досліджень. Серед них: А. Алексєєв, В. Брюшинкін, І. Герасимова, Л. Дротянко, І. Дуцяк, О. Гвоздік, Г. Грінєнко, І. Гріфцова, О. Івін, Д. Зайцев, А. Конверський, М. Новосьолов, І. Мікіртумов, М. Попович, В. Родос, Г. Рузавін, В. Смірнов, А. Старченко, О. Тягло, А. Уйюмов, В. Фінн, І. Хоменко, В. Чуєшов, О. Щербина та інші.

Необхідність створення нового підходу до аналізу аргументації, який повинен якісно відрізнитися від традиційного, належить Р. Гроотендорсту, Ф. Єсмерену, Л. Ольбрехтс-Титеці, Х. Перельману, С. Тулміну та іншим. Аргументацію «за» і «проти» в пізнанні істини досліджує П. Вейнгартнер.

Окреме місце займає аналіз онтологічного аргументу на користь доказу буття Бога в розвідках таких дослідників, як: В. Горбатов, О. Драгаліна-Чорна, Д. Дроздова, П. Жільбер, Е. Залта, О. Койре, Ф. Коплстон, П. Оппенгеймер, М. Рік, М. Сілларс та інших. Необхідність нового розуміння сучасної науки подає в аргументах «риторики економіки» американський філософ Д. Макклоскі.

Однак, незважаючи на широкий обсяг наукових праць, аргументативна проблематика не може вважатися остаточно дослідженою. Практична потреба вирішення соціогуманітарних, природничо-наукових,

епістемологічних, політичних та практичних проблем в умовах домінування інформаційних технологій вказує на те, що теорія аргументації потребує подальшої розробки для розв'язання нагальних проблем в реаліях сучасного соціокультурного життя. Одночасно окреслюється нова інтеграція головних ресурсів глобального світу – знання, інформації, інновації, креативного мислення, комунікаційних технологій, демократичних процесів, навчальних практик. Процес їх осмислення доцільно розглянути в аргументах логіко-філософського аналізу, що проявляє себе в інтелектуальних дискурсах сьогодення, специфіці методологічних і теоретичних рефлексій, сучасному розумінні проблеми істини, традиційних проблем доведення і розуміння тощо. Факт відсутності у вітчизняній логіці та філософії подібних досліджень вказує на своєчасність і необхідність поставленої проблематики.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація виконана в межах комплексної програми наукових досліджень Київського національного університету імені Тараса Шевченка «Модернізація суспільного розвитку України в умовах світових процесів глобалізації»; науково-дослідної теми філософського факультету 11БФ041-01 «Філософсько-світоглядні та політологічні аспекти гуманітарного розвитку сучасного суспільства» (№ ДР0111U005045).

Мета і завдання дисертаційного дослідження. Використовуючи логічний інструментарій, визначити специфіку дискурсів аргументацій у філософському знанні.

Досягнення мети передбачає виконання таких завдань:

- проаналізувати дискурси сучасного філософського знання з аргументативної точки зору;
- визначити змістовне наповнення поняття аргументації;
- дослідити генезу історичних взаємозв'язків між логікою, риторикою, софістикою, еристикою, діалектикою;
- експлікувати поняття аргументації в класичних текстах аналітичної філософії;
- проаналізувати сутність смислоутворення в філософському дискурсі;
- розкрити суттєві характеристики рефлексії як аргументативного прийому у дискурсах філософії;
- визначити специфіку аргументації в філософських дискурсах концептуального прагматизму;
- розглянути креативи інноваційного мислення в аргументаціях риторики економіки;
- з'ясувати методологічний інструментарій, що застосовується в філософських аргументаціях.

Об'єктом дослідження сучасна теорія та практика аргументації.

Предметом дослідження є особливості побудови та методологічний інструментарій філософської аргументації.

Методи дослідження обумовлені поставленими завданнями та означеними об'єктом і предметом дисертації, її метою. Під час написання дисертаційної роботи застосовувалися як загальнонаукові методи, так і спеціальні методи логіки. З метою визначення теоретичної та джерельної бази дослідження застосовувався історичний метод, що дозволило реконструювати генезу формування категорії аргументації в логіці та філософії. Методи дедукції та індукції сприяли виявленню смислового наповнення принципів верифікації та фальсифікації в аналітичній філософії. Феноменологічний підхід застосовувався при розгляді методу рефлексії як аргументу в контекстах смислоутворення та обґрунтуванні принципу довіри до суб'єкта пізнавальної діяльності. У процесі аналізу наукової аргументації постпозитивізму використовувалися методологічні засоби філософії науки, що сприяло виявленню специфіки аргументативної проблематики в її дискурсах. Аналітичний метод став у нагоді визначення ролі апріорного в аргументах концептуального прагматизму. Метод деконструкції був задіяний у дослідженні онтологічного аргументу в контекстах рефлексивної філософії, феноменології, теології і метафізики. Під час аналізу сучасного етапу досліджень проблеми співвідношення аргументації і риторики значну роль відіграло теоретичне підґрунтя риторики економіки. У процесі дослідження методологічного змісту теорії аргументації були застосовані системний підхід та логічні методи. Дисертаційне дослідження базується на принципах постнекласичної раціональності, герменевтичному та компаративістському підходах. Застосування праксеологічного підходу надало можливість окреслити перспективи розвитку аргументації в подальшому поступі навчальних, когнітивних, соціополітичних, економічних та юридичних практиках.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у дослідженні дискурсу сучасного філософського знання з точки зору аргументативного аспекту, а саме, специфіки побудови аргументацій та аргументативних методів, прийомів, засобів, застосованих у них. Наукова новизна розкрита в наступних положеннях, які виносяться на захист:

Уперше:

- розглядаючи історію розвитку логіки, діалектики, риторики, еристики, софістики з точки зору методологічних настанов сучасної теорії аргументації, були виявлені такі виміри аргументації: логічний (спрямований на форму, структуру, схему аргументації), діалектичний (спрямований на співрозмовника в суперечці), риторичний (спрямований на аудиторію) та розглянуті їхні суттєві ознаки;

- на підставі дослідження дискурсів риторики економіки показано, що аргументація в цій філософській царині розглядається не як стала структура, побудована за схемою «як мислити правильно», а як динамічний процес

розмірковування з приводу витлумачення фактів та процесів життєдіяльності людини, зокрема, економічної спрямованості.

Уточнено:

- на підставі логіко-філософського аналізу класичних текстів аналітичної філософії з'ясовані аргументативні засоби та прийоми, які застосовуються з метою обґрунтування точки зору дослідників;

- з'ясовано, що специфічним засобом аргументації у філософії є прийом смислоутворення, при застосуванні якого відбувається усвідомлення взаємозв'язків між логічним, діалектичним та риторичним вимірами аргументації;

- на підставі класичних текстів прихильників концептуального прагматизму, виявлено, що суттєвою особливістю їхніх аргументацій є поєднання історії логічних та філософських ідей з процесом інтеграції наукових пізнавальних дискурсів.

Набуло подальшого розвитку:

- на підставі концептуального аналізу визначено, що до змісту поняття аргументації входить множина логічних, когнітивних, епістемічних, характеристик, поєднання яких дозволяє створити цілісну картину бачення різноманітних аргументативних процесів з точки зору їхніх теоретичних та практичних складників;

- виявлені особливості взаємозв'язку між рефлексією як аргументативним прийомом та процесом отримання вірогідного знання у дискурсах філософії науки;

- продемонстровано процес деконструкції як аргументативний прийом при розгляді проблем онтологічного аргументу в інтелектуальних рефлексіях сучасної філософії та логіки етичної економіки;

- на підставі різноманіття дискурсів сучасного філософського знання виявлено прийоми, методи та засоби, які застосовуються при побудові філософських аргументацій (принципи істинності, верифікації, фальсифікації, когерентності, рефлексії, прийоми «pro» і «contra», смислоутворення тощо).

Теоретичне та практичне значення дослідження полягає у поглибленні витлумачення логіко-філософського феномену аргументації, обґрунтуванні його смислового виміру в параметрах сучасного філософського знання, науки та соціальних і політичних викликів глобального світу. Розкриття стратегій розвитку теорії аргументації в рефлексіях сучасного філософського знання має особливе значення для проблематики соціогуманітарних наук, а також для виявлення теоретичних засад вивчення перспектив формування і ствердження креативного мислення.

Запропонований у дисертації логіко-філософський підхід до витлумачення аргументації, базований на методологічному та рефлексивному аспектах може бути використаний для подальших наукових досліджень в царині сучасної теорії аргументації. Результати дисертаційної роботи також можуть доповнити і розширити категорійний апарат логічних

та філософських розвідок аргументативної проблематики. Висновки дисертаційного дослідження мають практичну значущість для політиків, економістів, науковців, сфера інтересів яких окреслюється стратегічними перспективами розвитку України по шляху інтеграції в європейський цивілізаційний простір. Матеріали дослідження можуть бути залучені у навчальний процес, зокрема для вивчення таких дисциплін, як філософія, логіка, риторика, методологія наукового пізнання. Крім того їх можна залучити, для створення спеціальних курсів з основ сучасної когнітології, культури інноваційного мислення для студентів гуманітарних спеціальностей, а також для спецкурсів з теорії та практики аргументації для студентів гуманітарних факультетів.

Особистий внесок здобувача. Дисертація є результатом самостійного наукового дослідження. Основні положення і висновки роботи отримані автором особисто і знайшли реалізацію в його наукових публікаціях.

Кандидатська дисертація на тему «Логіко-філософський аналіз поняття «дія»» була захищена в 2005 році. Матеріали кандидатської дисертації у тексті докторської роботи не використовуються.

Апробація результатів дисертаційного дослідження. Основні висновки і положення дисертаційної роботи доповідалися автором на міжнародних та всеукраїнських теоретичних, науково-практичних конференціях: «Верифікація когнітивних практик та самореалізація особистості» (м. Київ, 2015 р.); «Людина, суспільство, комунікативні технології» (м. Харків, 2015 р.); «Дні науки філософського факультету» (м. Київ, 2012, 2013, 2014, 2015, 2016 рр.); ІХ Міжнародні філософсько-економічні читання «Філософія фінансової цивілізації: людина у світі грошей» (м. Львів, 2016 р.), «Методологія та технологія сучасного філософського пізнання» (Одеса, 2016 р.).

Результати дисертаційної роботи також були використані автором під час підготовки навчальних програм і проведення лекційних та практичних занять з курсів «Логіка», «Традиційна логіка», «Сучасна логіка», «Логіка і риторика», «Риторика» «Політична риторика» для бакалаврів і магістрів філософського та юридичного факультетів, Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка; студентів Київського університету права НАН України, Національного університету «Києво-Могилянська академія», Київського національного університету культури і мистецтв.

Публікації. За результатами дисертаційного дослідження опубліковано індивідуальну монографію «Логічні засади аргументації у філософському знанні» (м. Київ, 2015; 20,25 друк. арк.). Дисертант брав у підготовці до друку 2 колективних монографій, 22 статі у фахових виданнях України, з яких 8 опубліковано у виданнях, що реферуються у міжнародних наукометричних базах, 18 - інших публікацій.

Структура роботи відповідає меті та завданням дослідження, включає вступ, 5 розділів, що містять 15 підрозділів, висновки і список використаних

джерел. Загальний обсяг роботи становить 424 сторінки. Основна частина роботи становить 393 сторінки. Список використаних джерел містить 369 найменувань, з них 87 іноземними мовами.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У вступі обґрунтовується актуальність теми дослідження; визначаються мета, основні завдання, об'єкт, предмет і методологічна база дисертаційної роботи; формулюється наукова новизна та положення, що виносяться на захист; обґрунтовується теоретичне і практичне значення отриманих результатів, наводиться інформація про особистий внесок здобувача, апробацію результатів дисертації та публікації автора.

У першому розділі «**Філософсько-методологічні засади дослідження та джерельна база**» узагальнюються погляди представників філософської та логічної думки на зміст і сутність проблеми витлумачення аргументації, визначаються методологічні принципи її теоретичного аналізу в історії культури мислення, наукового і філософського знання.

У підрозділі 1.1. «**Концептуалізація дискурсу аргументації в предметному полі наукового знання**» зазначається, що головною метою наукового пошуку, соціально-політичної дискусії, парламентської полеміки тощо є одержання достовірного знання, яке отримують в процесі аргументації. У роботі наголошується, що в логіці поняття «аргументація» вживається для означення сукупності доказів, які наводяться на користь того чи іншого твердження, а категорія «аргумент» використовується синонімічно до слів доказ, або доведення. На підставі цього зазначено, що під аргументацією доцільно розуміти процес міркування, який може бути репрезентований як доведення або критика, в результаті чого формується переконаність в істинності, хибності, слушності того чи іншого положення, згода або незгода аудиторії з твердженнями і положеннями, які висуваються. У силу чого предметом теорії аргументації є вивчення тих багатоманітних дискурсивних засобів, які дозволяють посилювати або змінювати переконання індивіда, спільноти, аудиторії в істинності чи хибності того або іншого положення, тези, позиції.

У дисертації звертається увага на те, що процес формування аргументації як інструменту переконання, починається з розвитку античної риторики, в якій прослідковуються дві тенденції: перша пов'язана з методом діалогу, друга – з пошуком можливих способів переконання відносно кожного факту чи предмета реальності. Зазначаючи важливу роль риторики в політичних і наукових дискусіях, автор також підкреслює доцільність аналізу аргументації з позицій логіки. У контексті такого підходу до аргументації в дисертації аналізуються два центральних поняття логіки: істина та логічне слідування. Залежно від типу обраної формальної системи, поняття «аргументації» буде мати різні уточнення і допущення. Зокрема, поряд з «доказом» в предметне поле аргументації входять категорії

«обґрунтування» і «спростування», які в історії логіки знайшли відображення в концептах софістики, еристики та діалектики.

Аналізуючи категорію «обґрунтування», автор роз'яснює більшу значущість і багатоманітність способів аргументації на відміну від прийомів обґрунтування. У виявленні сутності аргументації важливе місце займають логічні правила – загальнозначимі норми для мислення. Йдучи за законами і правилами логіки, аргументи систематизуються і узгоджуються між собою. У результаті аргументація набуває системного характеру, перетворюючись в теорію. Проведений аналіз теорії аргументації в контексті викликів сучасного світу, вимог науки та інноваційної культури мислення обумовлює необхідність нового підходу до проблеми аргументації, яка повинна постати у вимірах сучасного логіко-філософського знання.

У підрозділі зазначається, що в умовах глобальних змін в соціумі, культурі, економіці ствердження інформаційного суспільства, яке викликало до життя нові форми і способи комунікації, здатність аргументувати власну точку зору стає цінністю, котру потрібно удосконалювати і розвивати. Ця обставина вимагає розробки нових концепцій і форм аргументації для розв'язання актуальних проблем як в науці, філософії, логіці, так і в практиці соціально-політичного життя.

У підрозділі 1.2. «Поняття аргументації в царинах логічного та філософського знання» здійснено ретроспективний огляд аргументації як мистецтва переконання, що виникає і досягає свого розквіту в епоху античності, де розвинене політичне життя, боротьба різних партій і сил за вплив на своїх громадян обумовили виникнення діалогу, дискусії, суперечки. Розвиток риторики як мистецтва переконання через спеціалізацію риторичних вправ до абстрактної проблеми «Слова-Логосу» зумовив формування такого мислення, яке є мудрістю і шляхом до філософського знання. З укоріненням «Логосу» у філософському пізнанні інтенсивно формується логіка як система правильного мислення, оскільки полізмістовність поняття «logos» означає послідовність та обґрунтованість міркувань, здатність показувати світ за допомогою мислення, а також спеціальну навчальну дисципліну, яка є необхідним елементом європейської освіти.

Дослідження логіки Аристотеля дозволяє сформулювати у роботі ряд способів формування аргументації: по-перше, потреба в логічній аргументації впливала з потреби отримання достовірного знання; по-друге, спрямованість суб'єкта пізнання до істини приводила до невизначеності і позиції скептицизму в пізнанні, що вимагало логічних аргументів; по-третє, формування релятивістської традиції оцінювання когнітивних можливостей людини, представлена Кратілом, Горгієм, Протагором, не була сприйнятлива для логічної аргументації як модусу раціонального мислення; по-четверте, виникнення як предмета дослідження силогізму, історично першої логічної теорії дедукції. В античному Римі на основі аристотелівської логіки представники інтелектуальної еліти (Гермагор, Феофраст, Цицерон та ін.)

стали фундаторами чисельних ідей щодо риторики і практики ораторського мистецтва. Саме вони розробили методикку складання промов і застосування «нетехнічних» аргументів. У цілому антична традиція побудови і використання аргументації, як зазначається в роботі, характеризується органічним поєднанням логіко-філософських, емоційно-психологічних і морально-етичних принципів переконання.

У Середні віки місце переконання поступово займає принцип віри. Риторика перетворюється на допоміжну дисципліну і на перший план виходить логіка, яка мала філософський характер, зумовлений специфікою богословської полеміки. Теоретичні досягнення логіки і метафізики були використані в аргументації насамперед для доказів буття Бога, безсмертя душі, християнських таїнств тощо. Постійні обговорення і дискусії щодо в'яснення цих проблем сформували нову систему аргументації і на її основі схоластичну логіку, представники якої П. Абеляр, Р. Луллій, А. Кентерберійський, І. Росцелін, Д. Скот та інші сформували нові правила і норми логічного мислення.

Проблематика схоластичної логіки знайшла продовження в сучасних дослідженнях «онтологічного аргументу» А. Кентерберійського. У дисертації зазначається, що в сучасних логіко-філософських дискурсах щодо інтелектуальної культури Європи Середніх віків і Ренесансного періоду набуває поширення проблема «нелегітимної аргументації». У її межах реформується система логіки і теорії аргументації, ініційована А. Арно, П. Кондільяком, К. Лансло, П. Ніколем, Б. Паскалем, П. Раме та підкріплена науковою діяльністю Р. Декарта і Ф. Бекона щодо розробки методів дедукції та індукції.

На підставі проведених досліджень у дисертації показано, що в ХХ сторіччі з виникненням символічної логіки науковці починають розробляти нове бачення на аргументацію. Воно частково було репрезентовано у розробках М. Зіларса, Х. Перельмана, Д. Пойя, С. Тулміна, М. Рієке, та інших. У результаті таких зусиль аргументація перетворюється на теорію, яка відіграє, насамперед, методологічну роль в науковому пізнанні і культурі логічного мислення, що розширює горизонти знання і діяльності.

У підрозділі 1.3. «Методологічні принципи аналізу аргументації в рефлексіях сучасної епістемології» зазначається, що теоретико-методологічне оформлення аргументації завжди пов'язане зі зміною типу практичних завдань та їх вирішенням в науковому і соціальному пізнанні. У роботі підкреслюється необхідність враховування того, що концептуалізована в логіці методологічна культура мислення передбачає типові для конкретної історичної епохи епістемологічні орієнтири, які проявляють себе у вигляді певних ідеалів наукової раціональності. На їх основі формуються принципи і способи дослідницької діяльності, які визначають методи, процедури дослідження та відповідні теоретичні та інтелектуальні ресурси.

Аналіз існуючих точок зору показав, що розвиток культури мислення передбачає збагачення способів методологічної рефлексії, яка постає процесом критичного осмислення форм, прийомів, методів, результатів когнітивної діяльності, заснованої на принципах системності, детермінізму, логічної послідовності та обґрунтованості, а також даних конкретних наук. До філософських дисциплін, які вивчають наукову діяльність, належить логіка наукового пізнання, до предмету вивчення якої входять, окрім дефініцій, гіпотез, законів, теорій, дослідження специфіки логічних виводів з індукції, дедукції, абдукції; виявлення закономірностей конструювання формальних мов науки; розроблення логічних критеріїв істинності наукового знання; принципів несуперечливості та повноти; процедур доведення та аргументації.

У дисертаційному дослідженні в процесі аналізу аргументації виокремлюється низка методологічних підходів, які різняться типами рефлексивного відношення суб'єкта пізнавальної діяльності до об'єкта: онтологічний, праксеологічний та логічний. У такому контексті методологічний аналіз поняття і сутності аргументації набуває предметного окреслення. У результаті проведеного методологічного аналізу як частини комунікативного процесу аргументація витлумачується як раціональний спосіб обґрунтування певного твердження в процесах діалогу, дискусії, теоретичних міркувань і отримання праксеологічних висновків.

У цьому підрозділі зазначається, що розуміння аргументації як комунікативної форми пізнавальної діяльності спрямовує її на перебудову мисленнєвої рефлексії, зміну уявлень, понять і суджень. У методологічному плані аргументація становить найбільш важливий компонент переконання, оскільки спирається на розум, прагне розкрити механізм раціонального доведення, в силу чого отримує впорядкований, цілеспрямований і організований характер.

У процесі розгляду методологічної рефлексії дисертант наголошує на важливість аксіологічного підходу до аргументації, оскільки необхідно аналізувати твердження не лише з точки зору його істинності, але й цінності. У результаті аргументація як певний вид комунікативної діяльності спирається не лише на логічні, психологічні, моральні норми і критерії, але й керується головною соціальною ціннісною орієнтацією – максимально сприяти переконанню і взаєморозумінню людей. Подальший аналіз аргументації показав, що вона набуває методологічної визначеності в логіко-філософських дискурсах неопозитивізму, постпозитивізму, історичної школи філософії науки, еволюційної епістемології, феноменології та прагматизму. Особливе значення для теорії аргументації має методологія, сформована в культурі мислення постмодернізму, де основним виступає метод деконструкції.

У другому розділі «Пізнання істини в аргументаціях аналітичної філософії» досліджується проблема доведення і перевірки достовірності знання в неопозитивізмі, який в дискурсах логічного позитивізму і

лінгвістичного аналізу презентує нову культуру логічного мислення і систему аргументації, відкриваючи перспективи раціонального пізнання.

У підрозділі 2.1. «Доведення та система аргументації у філософії логічного аналізу» показано, що бурхливий розвиток науки у неокласичний період, зростання ролі абстрактного мислення і підвищення вимог до чіткості доведення наблизили математику до логіки. Розвиток математичної логіки обумовлює перебудову самої логіки, а різні логічні міркування і розмисли об'єднуються у всеохоплюючу систему символічної логіки, що призводить до ідеї виведення істинного (точного) знання логічними засобами. Виникають різні напрямки обґрунтування нового достовірного знання: логіцизм, формалізм, інтуїціонізм, конструктивізм. Це зумовило необхідність розробки логіки міркування, логіки доведення, логічних механізмів мови. Аргументативна діяльність науковців у цих напрямках засвідчила становлення нової логіки, яка набула чітких характеристик в аналітичній філософії (А. Вайтхед, Л. Вітгенштейн, Р. Карнап, Ф. Рамсей, Б. Рассел, А. Тарський, Г. Фреге, М. Шлік та інші).

У процесі розгляду аналітичної філософії встановлено, що її завдання полягало в забезпеченні максимальної достовірності пізнання при умові його логічної аргументованості. Кожна наука аргументує свої положення, в силу чого філософія набуває логічного характеру, а головними умовами досягнення істинного знання стають строгість, ясність і ґрунтовність суджень, яка спирається на аргументи математичної логіки. Формування нової системи аргументації тепер пов'язується зі зміною самого механізму аналізу, зумовленого зокрема використанням строгих синтаксичних та семантичних методів. У дисертації наголошується на особливій значущості у цьому зв'язку логічної семантики, її методів та категоріального апарату.

Аналіз семантичних властивостей мови розглядається через постановку Г. Фреге глибоких логіко-філософських питань, пов'язаних з відношенням між знаком (об'єкт) та його предметним смисловим значенням, останнє може видозмінюватися залежно від спрямованості та змісту аргументації. Досліджуючи логічний статус означуваних положень і висловлювань, що фактично виступають аргументами, Б. Рассел вказує на необхідність їх ретельного логічного аналізу. У свою чергу його складності будуть вирішені через застосування відповідної системи доведень і аргументів. З точки зору Л. Вітгенштайна істинність або хибність того чи іншого висловлювання зумовлена «мовними іграми»: мова – гра, а значення слова залежить від його вживання. У «мовній грі» потрібно визначити роль аргументів «за» і «проти» того чи іншого висловлювання або положення. Критерієм істинності чи хибності тут виступає смисл, тому аргументація істинності чи хибності того чи іншого положення є обґрунтування його смислу. Такий смисл мають лише емпіричні висловлювання, оскільки саме їх можна верифікувати.

У дисертаційній роботі обґрунтовано, що розвиток аналітичної філософії відкрив простір дослідження механізмів аргументації мови науки, які спираються на символічну логіку, що забезпечує можливість точного

логічного аналізу як окремих фрагментів, так і цілісних систем наукового знання. Аргументація «за» і «проти» дозволяє більш поглиблено показати аналітичні можливості логічного аналізу, зокрема відносно філософського знання. У результаті можна отримати точне і чітко означене знання, оскільки аргументи аналітичної філософії відкривають нові перспективи для отримання достовірного знання за допомогою логічного аналізу.

Підрозділ 2.2. «Принцип верифікації як аргумент у логіці та епістемології неопозитивізму» присвячений аналізу системи аргументації, яку використовували в своїх дослідженнях щодо істинного (достовірного) знання прихильники «аналітичної епохи» у філософії (А. Вайтхед, Р. Карнап, О. Нейрат, Б. Рассел, М. Шлік та інші). Критика ними філософії і гуманітарних наук загалом показує, що тест на науковість може пройти логіка, але в тому випадку, коли її положення несуперечливі та узгоджені між собою. Змістовні характеристики висловлювань мають тут логічних формальний характер. Тут не вимагається звернення до фактів. Для включення логіки в розряд наукових дисциплін достатньо того, що вона є необхідною для всіх наук, оскільки слугує побудові впорядкованого ладу думок. Логічні зв'язки реалізують себе насамперед в системі мисленнєвого зображення реальності, в силу чого істинність аналітичних висловлювань обумовлена їхнім власним змістом. Аналіз, проведений у цьому підрозділі, показав, яким чином можна пройти тест на науковість математики і природознавства. Обґрунтовуючи таку позицію, дисертант зазначає, що головними смисловими одиницями мови – атомарним висловлюванням – відповідають одиниці світу – атомарні факти. На противагу конкретним наукам більшість положень і питань, які розглядаються у філософії, є не хибними, а безглуздими. У аргументації Л. Вітгенштайна філософія не дає ніяких образів дійсності і не може бути ні підтверджена, ні заперечена природничонауковими дослідженнями. Тим самим проголошується програма подолання метафізики як системи знань, що не підлягають верифікації.

На підставі проведеного дослідження було виявлено, що прагнення знайти новий теоретичний інструментарій для досягнення достовірного знання приводить, врешті-решт, до створення нового способу його аргументації – верифікації. Принцип верифікації був задуманий і обґрунтований, по-перше, як критерій обґрунтування наукового смислу і, по-друге, як критерій істинності / хибності. На підставі принципу верифікації науковці приводять аргументи для перевірки висловлювань через їх зіставлення з фактами емпіричного досвіду суб'єкта пізнання: вони є істинним, якщо підтверджені фактами, і хибними, якщо заперечуються цими фактами. Елементарні складники принципу верифікації можна знайти у багатьох філософів минулого.

У сформованих на підставі принципу верифікації аргументах обґрунтовується, що істинність загального висловлювання є функцією істинності всіх одиничних висловлювань, заданих безпосередньо, які підпадають під це загальне висловлювання. Усі емпіричні висловлювання

для того, щоб бути осмисленими, повинні посилатися на чуттєві дані, які можна розглядати як «протокольні речення», які означають чуттєві переживання. Виокремленні висловлювання можуть допускати верифікацію. У дисертаційному дослідженні показано, що верифіковані висловлювання повинні бути аргументовані шляхом спостережень. А вони вважаються достовірними, якщо немає підстав для їх сумніву. Дійсно, заслуговуючи ми уваги пізнавальними можна вважати тільки «атомарні» і утворені з них «молекулярні» висловлювання, оскільки їх можна верифікувати. Загальні висловлювання не можуть бути використані як аргументи щодо істинності, оскільки їх неможливо подати у вигляді кінечної диз'юнкції висловлювань, адже не всі їх конкретні приклади відомі, і отже, вони не можуть бути перевірені.

У дисертаційній роботі зазначається, що механізм принципу верифікації одержав в неопозитивізмі детальну розробку. Він являє собою систему аргументів, спрямованих на доведення істинного знання. У цілому верифікація складається з операцій чотирьох видів: дедуктивне виведення (U_n з U), фіксація досвіду (F) у висловлюванні (W), порівняння висловлювань (W і U_n), встановлення результату верифікації (U_n) оголошується або істинним, або хибним). Таким чином, принцип верифікації є критерієм наукової осмисленості, аргументом на користь істинності чи хибності. Верифікованість висловлювань поставила аргументацію на новий рівень логічної доказовості в науковому пізнанні.

У підрозділі 2.3. «Принцип фальсифікації як аргумент логічної перевірки об'єктивності знання», досліджуючи шляхи досягнення істини та процес її верифікації, показано, що неопозитивізм приходить до висновку про ймовірнісний характер наукового знання. Виходячи з того, що для логіко-математичних дисциплін властиві «точки довільності» (Г. Рейхенбах) та усвідомлення того, що принцип верифікації не завжди можна перевірити, було запропоновано розрізнити технічну і принципову можливості його перевірки. Щодо останньої, то можна розрізнити три її види: логічну, пов'язану з внутрішньою несуперечливістю; синтаксичну, яка відповідає відповідності прийнятим правилам логічного синтаксису; фізичну, що стосується відповідності прийнятим в науці законам.

У дисертації автор звертає увагу на спосіб аргументування істинності чи хибності наукового знання, запропонований К. Поппером. Він запропонував для підсилення верифікації ввести новий принцип – а саме фальсифікації. Фальсифікація орієнтується на емпіричні умови, за яких гіпотези (загальні положення) не є істинними, а є хибними, тобто на те, що деякі базисні емпіричні факти суперечать базовим теоретичним положенням. Таким чином, ці положення повністю спростовуються або фальсифікуються.

Головна стратегія принципу фальсифікації виходить з того, що наковця, який прагне до істини, повинна цікавити саме хибність, а не істинність. У процесі дослідження теоретик не лише виявляє слабкі місця певної теорії, але й приходить до необхідності створення нової теорії. Вона

буде розглядатися як можливо істинна, оскільки до певного часу не доведена її хибність. Нова теорія цікава та цінна як об'єкт для подальшого аргументативного обґрунтування або спростування. А це відкриває простір для розробки нової теорії.

Заперечення фактуального базису науки відразу ж ставить під сумнів підтвердження та верифікацію теорій. У результаті для розв'язання цієї проблеми пропонується метод множинності, мета якого - встановлення істинності теорії. Відбувається процес, коли певна множина теорій конкурує між собою, висувуючи нові аргументи для захисту своїх положень. Сутність методу полягає у створенні проблемної ситуації як можливості вибору за допомогою системи аргументів істинного (достовірного) знання. Це обумовлює перехід від індуктивного до дедуктивного методу. Аргументація К. Поппера кінець-кінцем показала, що метод індукції є ілюзією, оскільки перехід від сингулярних положень до універсальних в принципі неможливий.

Далі дисертант зазначає, що принцип фальсифікації як аргумент на користь науковості теорії, використовує систему засобів для підкріплення теорії. За своєю логічною природою наукова теорія є результатом підтвердження різними аргументами. Це відбувається в процесі діалогу шляхом доведення або спростування. Для цього науковцю потрібне як творче мислення і уява, так само і розуміння відмінності між контекстом відкриття і контекстом аргументації. Суть проблеми в тому, що наукову теорію можна вважати істинною, якщо вона відповідає фактам. Але навіть, якщо науковець знаходиться на правильному шляху, неможливо знати це напевне, оскільки висновків може бути багато, а контролювати їх всі неможливо. У чому науковці застосовують аргументацію, базовану на принципі фальсифікації? Не виводячи гіпотез *ad hoc*, ми приходимо до втрати теорією свого значення, і як відповідь на цей виклик з'являється нова, краща теорія. Позиція фальсифікаціонізму аргументується посиленнями на авторитет інтуїтивізму, раціоналізму та інших концепцій. Досягненням теорії фальсифікаціонізму є включення в досвід аргументативної проблематики двох оголовних методологічних принципів – принципу відповідності і принципу зростання наукового знання.

У третьому розділі «Аргументація в контекстах рефлексії і смислоутворення» розкривається змістовне навантаження аргументативної проблематики в контекстах рефлексії, смислової діяльності і принципу довіри до суб'єкта пізнання. Це передбачає аналіз філософських основ поставлених питань у вимірах логіки доведення та обґрунтування. Дисертація тут бере до уваги методологічні підходи феноменології, еволюційної епістемології, екзистенціалізму та інші.

У підрозділі 3.1. «Прийом смислоутворення у науковій аргументації» зазначається, що як філософська категорія «смысл» володіє множиною значень, контекстуальною полісемією, що розкривається в мові як «фабриці соціальних значень» (П. Бергер, Т. Лукман). Нові перспективи розвитку пізнання і досягнення істини через смысл аргументуються

обґрунтуванням інтерактивної природи смислу, котра найбільш повно втілена в метафорі. Її когнітивна природа активно обмірковувалася в працях А. Бергсона, Г. Гегеля, І. Канта, Б. Кроче, Ф. Ніцше, Ф. Шеллінга та інших. У сучасній логіко-семантичній літературі метафора розуміється «інтерактивно» (М. Блек), «прагматично» (Д. Девідсон), «психологічно-уявно» (П. Рікьор). Усе разом свідчить про теорію метафори як модель зміни нашого бачення і сприйняття світу та його смислів. Своє бачення теорії метафори М. Хессе аргументує положенням про нейтральність аналогії наукової моделі. Свою наукову модель Ч. Пірс подавав у виді елементів: зовнішній знак – його внутрішня, ментальна форма – ідея – референт. Елемент-ідея в сучасних моделях називається смислом, а точніше – ментальним смислом. Модель К. Ордена–І. Річардса, отримала назву «семантичного трикутника». Вона в найбільш чіткій формі відображує структуру знакового процесу та його головні елементи. Смисл – це інформаційний елемент, який повідомляє щось про референт. Такий вид смислу виступає аргументом у виборі зі всього змісту референта можливих у відповідній комунікативній ситуації його відповідників.

У результаті проведеного аналізу виявлено, що смисли можна поділити на специфікований, функціональний, соціокультурний. Останній репрезентує комбінацію змістовних елементів свідомості та інтенційних функцій, які важливі для логічного доведення того чи іншого положення в процесі пізнання. Тут аргументація стає смислоутворюючим фактором, набуває можливості спрямовувати пізнавальну і життєву енергію в соціально значимому напрямку. У силу чого як свідомість, так і породжені нею феномени, отримують мають соціальний контекст. Це означає, що смислоутворюючий процес залежить не лише від аргументів від суб'єкта, але й від зовнішніх факторів, які можуть надати цьому процесу істинний соціальний статус, а названому феномену – чіткість і смислово визначеність. Вирішення проблеми індивідуального смислу полягає в прагненні людини закріпити за ним певні логічно обґрунтовані межі. Смисл може бути розкритий у назві, яка є підготовкою до дії.

Подальший аналіз показав, що в дослідженнях Х.-Г. Гадамера та А. Шюца життєвий смисл для індивіда організовує його досвід відповідно до тих аргументів, які визначені ціннісними установками. Разом з тим індивід може розчаруватися і в своєму досвіді, і в науковій істині, якщо ці аргументи не корелюються зі смислом. Навіть наукова істина, підкріплена пізнавальним досвідом, може заперечуватися, спростовуватися, якщо вона не підкріплена особистісним чи соціокультурним смислами. Такі смисли одночасно виступають як певне знання, яке можна витлумачити як аргументи для обґрунтування нових позицій в науці і практиці.

Далі у дисертаційному дослідженні підкреслено, що кожний смисл далеко не є однозначним, а це ускладнює його використання як аргументу для обґрунтування. У зв'язку з цим важливим є виокремлення П. Рікьором, двох підходів до одержання глибинного смислу: деміфологізацію і

демістифікацію. Цей факт породжує нову систему аргументації. У її контексті формується концепція «миследіяльності». Ключове поняття цієї концепції – «смысл ідеї». Воно залежить від того, який смысл буде закладений в ту чи іншу ідею, принцип, положення або закон. Від цього залежить подальший процес пізнавальної діяльності. Таким чином, можна стверджувати, що смысл займає важливе місце в аргументації наукового дослідження і соціальної практики.

У підрозділі 3.2. «Рефлексія як засіб утворення аргументів у царині філософського знання» досліджується аргументативна проблематика як способу самоаналізу суб'єкта. Аналіз реальних процесів спілкування показує, що конкретний суб'єкт завжди вибудовує аргументацію стосовно певного індивіда або спільноту. Аргументація як спосіб переконання опонента в істинності або слушності певного положення повинна враховувати не тільки (і не стільки) об'єктивні, але й суб'єктивні фактори, тобто рівень когнітивно-інтелектуальних особливостей опонента. У наукових або політичних дискусіях суб'єктивно-рефлексивні фактори мають вирішальне значення. Критерієм достовірності знання є рефлексія, оскільки аргументи «за» і «проти» вказують на роль самосвідомості, самоаналізу «Я» щодо своїх можливостей в дискусії або діалозі.

Аналіз рефлексії показав, що в період класичної метафізики самосвідомість виступає умовою абсолютної достовірності. У картезіанстві рефлексія виступає особливим філософським методом як в пізнанні Бога, так і в пізнанні інших речей. Там, де філософською базою для міркування виступають певні трансцендентні ідеї і принципи, аргументація вибудовується з претензією на істинність. У емпіризмі Д. Юма достовірність знання забезпечується аналітичністю, яка апелює до безпосередньої даності. Тим самим в якості аргументу може бути лише переконання, засноване на враженнях пам'яті, складові якої є похідними від змісту свідомості. У теорії рефлексії І. Канта самосвідомість як основа пізнання повинна бути результатом самодіяльності і спонтанності. Можливості і здатності рефлексії аргументуються достовірністю досягнутого знання. Подальший аналіз розробки рефлексії Й.Г. Фіхте, Й. Шеллінгом, Г.В.Ф. Гегелем показує, що в німецькій класичній філософії логіка як мислення, яка мислить саму себе, виявляється творцем світу, від якого залежить його розвиток.

У результаті проведення дисертаційного дослідження було виявлено, що подолання неузгодженості між суб'єктом і світом була присвячена філософська концепція Е. Гуссерля, в якій феноменологічна рефлексія як зв'язок між свідомістю і об'єктом - результатом пізнання, осмислюється завдяки інтенціональності – способу існування свідомості. Специфіка феноменологічної аргументації вибудовується на принципах рефлексії, заснованої на складностях структури інтенціональності. Рефлексія як основа феноменологічного методу виступає аргументом, що обґрунтовує рух до розуміння сутності світу. Усвідомлюючи складності рефлексії, пов'язані з опрідметненням, М. Гайдеггер, Г. Марсель, Ж.-П. Сартр, К. Ясперс, не

виходячи за рамки традиційного філософування, розробляють поняття рефлексії як безпосереднього, первинного розуміння суб'єктом себе і світу, що не вимагає опосередкування. Головним аргументом в обґрунтуванні цієї позиції виступає «екзистенція присутності». Визнання суперечливого характеру рефлексії обумовлює визнання її неоднозначної ролі в аргументації суб'єктом своїх положень.

У дисертації аналіз рефлексії у «філософії мови», репрезентованої Л. Вітгенштайном, Д. Генріхом, Г. Райлом, Е. Тугендхатом, показує все більш безпосередню даність суб'єкта в мові. Нові горизонти самосвідомості та самопізнання презентовано в концепціях Ю. Габермаса, Е. Левінаса, Дж.Г. Міда, які запропонували залучення до рефлексії «перспективи від Іншого». «Я» і «Світ» надані нам через «Інше» лише опосередковано, в процесі пізнання, і, таким чином, в «Я-перспективі». Приймаючи «перспективу від Іншого», Дж.Г. Мід вводить концепт «комунікації», завдяки якому «Я» повинно виступати в ролі «Іншого». Саморефлексивність комунікативної практики показує неусувність аргументації на користь когнітивної істинності і нормативної правильності своїх положень і тез. Тим самим, ігнорування можливості рефлексії одного з можливих аргументів применшує можливості самопізнання і самоаналізу.

У підрозділі 3.3. «Приєм «pro i contra» в обґрунтуванні принципу довіри до суб'єкта пізнання» головна увага приділяється визначенню основних принципів можливості одержання достовірного знання. Традиційно довіра індивідуальному суб'єкту розглядається як можливість досягнення істини переважно про об'єкт, який досліджується. Досвід гуманітарного пізнання ставився під сумнів, його аргументи розглядалися як такі, що ведуть до ірраціоналізму, суб'єктивності, неможливості застосовувати до них критерії об'єктивності. У дискусії «наук про дух» і «наук про природу» аргументувалася довіра до останніх.

У такій ситуації довіра постає як єдино можливий аргумент. Проте, вона не зводиться до найвного сприйняття даних чуттів і буденного мислення, а включає усвідомлення меж такої довіри, самооцінку і самокритику в якості атрибуту пізнавальної діяльності взагалі.

Традиція обґрунтування принципу довіри до суб'єкта пізнання має витоки у філософії скептицизму, яка демонструє логічно обґрунтовану і аргументовану недовіру до пізнавальних можливостей людини. Недостовірність будь-якого знання обґрунтовувалась за допомогою, по-перше, абсолютизації омани, в яку вводять нас почуття; по-друге, аргументації нездатності розуму вирішувати апорії, по-третє, невизначеністю самого пізнання. У дисертації зазначається, що один з найперших зразків аргументованого скептицизму демонструє Зенон Егейський, апорії якого відповідають інтуїціоністській (конструктивній) логіці. Прагнення античних скептиків до повної «незворушності» в судженні і пізнанні змінюється пристрастю аргументу віри в середньовічній логіці. У епоху Відродження і Нового часу П. Бейль, Р. Декарт, Г. Лейбніц, Б. Спіноза,

Д.Юм доводять тезу про рівноправність аргументів «за» і «проти» з визнанням «природного світла» всезагального розуму і логіки. Їх аргументи продуктивно використовувалися філософією і наукою для подолання суперечностей процесу пізнання.

У дисертаційному дослідженні зазначено, що з раціоналізму Р. Декарта починає свій розвиток ідея про суб'єкт як єдиний критерій істини, умову її досягнення і виявлення або в предметі, або в знанні. У процесі розвитку логіки від традиційної до символічної стає очевидним, що рівноправність ствердження і заперечення (аргументів «за» і «проти») закономірно порушується, якщо думка виходить за межі можливостей елементарної перевірки і наглядного досвіду, в силу чого питання про істинність або хибність вирішується за допомогою логічного міркування. У такій ситуації правила логіки набувають апріорного характеру і виникає довіра до них і до суб'єкта, який їх презентує.

У дисертаційній роботі підкреслюється, що головні аргументи на користь принципу довіри до суб'єкта пізнання сформульовані в еволюційній епістемології. На їх основі виявлена апріорність цього принципу і його відносність. Перший, аргумент є гносеологічно-методологічним. Він виходить з необхідності визнання існування реального світу, структури якого можуть бути частково пізнані, а припущення перевірені. Другий аргумент стверджує про коректне застосування до пізнавальної діяльності людини положення про апріорні та апостеріорні форми. Третій аргумент обґрунтовує важливість використання адаптації як важливого механізму пристосування суб'єктивних структур пізнання до об'єктивного світу. Четвертий аргумент стверджує пріоритет незалежного, позбавленого тотального впливу внутрішніх (фізичних і ментальних) станів і переживань пізнання. П'ятий аргумент акцентує увагу на необхідності істотного уточнення можливостей факту об'єктивного. Шостий аргумент ставить завдання про адекватність пізнавального апарату людини тим умовам, в яких він сформувався в процесі еволюції. З позицій еволюційної епістемології аргументація підкріплення принципу довіри враховує як когнітивні можливості людини, так і реальність об'єктивного світу.

У четвертому розділі «Аргументації в логіко-епістемологічних дискурсах філософії науки» досліджуються принципи мислення та обґрунтування в мета-методологіях постпозитивізму, орієнтованого на подолання наслідків ірраціоналізму та суб'єктивізму, ствердження позицій логіки пізнання, яка відповідає запитам сучасної науки.

У підрозділі 4.1. «Образ наукової істини в аргументаціях постпозитивізму» обґрунтовується, що в наукоцентристській традиції філософії науки носієм раціональності виступає сама наука. У силу чого раціональність аргументується спеціальними логічними дослідженнями універсальних стандартів процедури обґрунтування знання, орієнтованої, врешті-решт, на канони експериментальної методології. У культурологічній традиції філософії науки носієм раціональності виступає культура в цілому.

Але осмислюється така раціональність насамперед в контексті філософського аналізу науки та відповідної аргументації. У процесі дослідження встановлено, що в методології філософії науки діахронічна оцінка шляхом апеляції до мета-рівневого критерію допомагає не лише відновити раціональність, але й логічно аргументувати інші можливі шляхи пошуку істини в науковому пізнанні.

У роботі зазначено, що в аргументації К. Попера, розвиток наукового знання починається з проблеми (P_1) в рамках теорії (T_1), а потім науковець переходить до проблеми (P_2) в рамках теорії (T_2) і т.д. В аргументації Т. Куна концепт «парадигми» теорії постає одним з компонентів більш об'ємної цілісності – наукової революції: розвиток науки стає не послідовним накопиченням істини, а дискретним процесом, пов'язаним з науковими революціями (переривами кумулятивного поступу). У аргументах І. Лакатоса, по-перше, в якості еквіваленту парадигми виступає «жорстке ядро» науково-дослідницької програми, і, по-друге, доводиться співіснування в одній науковій дисципліні декількох конкуруючих між собою науково-дослідницьких програм, які одержують різне аргументоване обґрунтування.

Доповнює нове розуміння структури і розвитку наукових знань з включенням концепту парадигми теорія еволюції «концептуальних популяцій» С. Тулміна. На основі формально-логічного і абстрактно-гносеологічного підходів С. Тулмін доводить, що раціональність науки втілюється не в теоретичних системах, а в процедурах наукового пошуку і концептуальних змін, які ведуть до успішного результату, при цьому істина заміщається прагматично-інструментальною доцільністю.

При дослідженні наукової редукції емпіричних теорій до більш глибоких, феноменологічних, фундаментальних в межах міждисциплінарного методологічного редукціонізму тощо ставиться питання про «деуніфікацію науки» як альтернативу концепціям реалізму-антиреалізму (М. Дамміт, Д. Паніньо, Х. Патнем, П. Хорвіч та ін.). Стратегія захисту реалізму ґрунтується на абдуктивному методі аргументації, запропонованому А. Файном. Виокремлюються три найбільш вагомні аргументи на користь реалізму: аргумент від уніфікації, аргумент від пояснення, аргумент від передбачення.

Аргументація Н. Картрайта і Я. Хакінга проти уніфікованого підходу до науки сприяє більш глибокому її розумінню та забезпечує конструктивнішу методологію. Оновлення понятійного арсеналу науки досягається насамперед при переході до нової теорії ($T_1 \rightarrow T_2$), що являє собою методологічну основу для створення системи аргументів, необхідних для подальшого розвитку пізнання.

У підрозділі 4.2. «Специфіка аргументації в «анархічній епістемології»» при розгляді шляхів досягнення достовірного знання увага зосереджується на аргументах яскравого представника філософії науки П. Фейєрабенда, репрезентованих в концепції «методологічного анархізму». Для філософа смисл раціональності, її норми у науковому пізнанні визначає

конкретний спосіб застосування логічних процедур та системи відповідної аргументації, в контексті якої проблема динаміки наукової раціональності, її темпоральних змін вирішується за допомогою принципу «все дозволено» («anything goes»), котрий повинен виступати основоположним аргументом для сучасного пізнання і методологічних рефлексій.

Зазначено, що формулювання і прийняття методологічних норм є прерогативою вчених, в силу чого раціональність наукової діяльності виступає характеристикою їх досліджень в межах конкретно-історичних типів науки з властивими для них специфічними нормами організації знання. Разом з тим, всупереч «вседозволеності» історична мінливість типів раціональності не приводить до зникнення різних регулятивів наукового пошуку, а приводить до нових норм та ідеалів дослідження і нової аргументації.

Проведений в дисертації аналіз показав, що специфіка видів наукової діяльності та їх результати в аргументації П. Фейєрабенда реконструюються як логічно неспівмірні: нова теорія дедуктивного не пов'язана з попередньою, але одночасно повинна бути логічно спроможною. У ситуації конкурентної боротьби співставлення альтернативних теорій через аналіз логічної коректності процедур співвіднесення цих теорій з досвідом не може реалізуватися, оскільки вони відповідають різним стандартам раціональності та системам аргументації. Специфіка критеріїв оцінки конкуруючих теорій відкриває перспективу подальшого прогресу науки. Згідно принципу відповідності теорії, з появою більш загальних теорій попередні не усуваються, а зберігають своє значення як їх гранична форма і окремий випадок. Так, тільки застосування аргументів класичної філософії (з певними обмеженнями) обумовило формулювання аргументів неокласичної філософії у всіх її формах.

У дисертаційній роботі зазначено, що для підтвердження своєї методологічної позиції П. Фейєрабенд вводить принцип «проліферації» (розмноження), який постає вимогою конструювання максимально можливої кількості теорій, здатних «розмножуватися» в ситуації постійної конкурентної боротьби і взаємної критики, забезпечуючи тим самим розвиток науки. Аргументи принципу «проліферації» забезпечують оцінку системи з її претензією на визнання. На цій підставі стверджується, що відходом від «лінійного» логічного мислення є ствердження принципу «методологічного анархізму», відповідно до аргументів якого повинні бути приведені до одного знаменника всі форми і методи освоєння світу: раціональні, інтуїтивні, наукові, теологічні, метафізичні тощо. Методологічний анархізм необхідний як для наукового пізнання, так і для культури мислення. Аргументи для обґрунтування «методологічного анархізму» надає теорія «соціальної стратифікації» (Б. Барбер, Р. Дарендорф, П. Сорокін та ін.), в якій виокремлюється поняття «традиції». Конкуренція між традиціями (в культурі, науці, соціумі) і складає основний зміст історичного процесу. Зміст теорії традиції передбачає обов'язкову

нормативну вимогу соціально-політичного та інтелектуального плюралізму, що обумовлює включення в процес аргументації принципу релятивізму. У роботі підкреслено, що основу аргументації «методологічного анархізму» складає визнання визначення наукового процесу не жорсткою детерміністською логікою соціо-економічного і культурного розвитку в руслі цивілізаційних закономірностей, а ймовірнісною логікою становлення, яка містить спектр можливостей, множину варіантів майбутнього в теперішньому. Наукова аргументація повинна враховувати свій час, свою аудиторію, свободу вибору позиції, стиль мислення та критичний аналіз.

У підрозділі 4.3. «Обґрунтування достовірного знання в аргументах «прагматичного аналітизму»» аналізується постпозитивістська традиція аргументації і обґрунтування достовірного знання в прагматичному вимірі американського філософа У. Куайна, розмисли якого безпосередньо пов'язані з логікою. Прагнучи звільнити філософію науки від тих припущень, які не витримують критики з позицій логіки, мислитель акцентує увагу на мові, яка через логіку конструює систему світу. Залучення логічної аргументації, зазначається в роботі, дозволяє стверджувати методологію лінгвістичного прагматизму. З його позиції вирішується проблема референції, в якій аргументи «за» стосовно істинності висловлювання, якщо воно відповідає реальності, засновуються на його відношенні до реальності; тобто співвідношення реальності з фактом істинності знання. Наступний аргумент стверджує, якщо висловлювання відповідає реальності воно істинне не тільки для екзистенціальних положень, але і для предикацій. Тобто якщо ми говоримо «*a* має відношення *R* до *b*», наше висловлювання істинне в тому випадку, якщо існує комплекс «*a* має відношення *R* до *b*», інакше воно не є істинним.

Аргумент «проти» виходить з твердження: якщо теза «висловлювання є істинним при його відповідності реальності» означає існування речі, про яку йде мова у висловлюванні; разом з тим (за правилом *modus tollens*) теза, яка стверджує про його істинність речення реальності, не означає, що річ, про існування якої говориться, існує насправді. Наступний аргумент «проти» стверджує: якщо істинне положення *S* встановлене наукою, то наука використовує критерій істини *S*. Однак відповідність (*S*) реальності не може бути критерієм істинності *S*. Тому твердження про те, що положення істинне, якщо воно відповідає реальності, хибне. Отже, умова істинності разом з її формальним апаратом має на увазі емпіричні факти, які стосуються референції і смислу, що знаходить вираз у висловлюванні.

У дисертації показано, що важливим показником розвитку системи аргументації є запропонована концепція радикального перекладу, в якій врахована вербальна поведінка, невербальні стимули, зорове подразнення, стимули, ситуативні речення, а також метод аналітичних гіпотез, що зобов'язує відмовитися від впевненості у визначеності. Для посилення своєї аргументації У. Куайн стверджує постійну наявність радикального перекладу у всій неосяжності референції. Розвиток системи аргументації У. Куайн

здійснює в критичному аналізі догм емпіризму, зокрема стосовно аналітичних і синтетичних суджень, які займають центральне місце в логічному позитивізмі, а також положення, що кожне висловлювання еквівалентне певній логічній конструкції, терміни якої вказують на безпосередній досвід. У дисертації виявлено, що пошук додаткових аргументів, які розкривають зміст структури процесу наукового пошуку, обумовив визначення У. Куайном своєї пізнавальної позиції як натуралістичної епістемології, котра і має справу з основами науки. Запропонована система аргументів для захисту науки від помилок і хибних висновків є континуумом, який простягається від історії та інженерії до філософії і чистої математики. У цілому можна говорити, що всеоб'ємність поставлених та вирішених У. Куайном проблем стала умовою створення нового рівня системи аргументації у філософії.

У п'ятому розділі **«Праксеологічний аспект в аргументаціях сучасного філософського знання»** досліджуються особливості аргументативної проблематики як необхідного теоретико-креативного атрибуту сучасного логіко-філософського пізнання в контексті практичних вимірів. Етико-економічні, теологічні за формою персональні орієнтації характеризують сучасну теорію аргументації в якості соціо-культурно і когнітивно значимої.

У підрозділі **5.1. «Досвід «ап'юріорного» в аргументаціях «концептуального прагматизму»** аналізуються логічні ідеї американського філософа К.І. Льюїса, бачення яким формальної логіки в термінах суспільного досвіду обумовило концепцію строгої імплікації. На протигагу матеріальній імплікації, для якої лише факт встановлює істинність або хибність змісту її положень, в строгій імплікації доводиться неможливість стверджувати антецедент і одночасно заперечувати консеквент. Логічна система, заснована на строгій імплікації, вказує на те, що «коли А матеріально включає В, то А, будучи хибним, не говорить про те, що А, будучи істинним, стало б в себе включати». З аргументації К.І. Льюїса виходить, що строга імплікація ближча до логіки «здорового глузду» і реального практичного дослідження.

У дисертації показано, що розробка системи полівалентної логіки і аналіз природи логіко-математичних понять приводить до проблеми відношення між формальною логікою і екзистенціальним дослідженням. Це спрямовує К. Льюїса до спроби експлікувати прагматичний опис аргументу а ргіогі в межах аналітики. Акцент на «ап'юріорному» перетворює його в головний аргумент у визначенні сутності епістемологічних питань. Одночасно поняття «ап'юріорного» займає особливе місце в якості важливого аргументу в дискусії з приводу самої природи ап'юріорного знання і самої можливості розрізнення аналітичних та синтетичних істин. Зазначається, що включення в процес осмислення ап'юріорного принципів прагматизму стало головним смислом теорії концептуального прагматизму.

Аналіз аргументу «апріорного» в контексті прагматизму дав відповіді на два види проблем: перший має своїм джерелом парадокси екстенсійної логіки, яка представлена матеріальною імплікацією. Але оскільки звичайні дедуктивні висновки залежать від смислу висловлювань, які в них використовуються, то вони мають витoki в інтенсійних відносинах, що й зумовило розробку системи символічної логіки зі строгою імплікацією, і вивело за рамки логіки в область епістемології, що привело до створення теорії смислу і аналітичності. Друга проблема пов'язана з обґрунтуванням побудови альтернативної матеріальній імплікації логіки, що дозволяє вибирати серед можливих логічних систем ті, які містять істинні принципи відносно правильних висновків, котрі є прагматичними, оскільки ми обираємо те, що працює і в результаті дозволяє задовольняти наші інтереси та потреби.

Дослідження показало, що в системі К. Льюїса апріорне розкриває сутність прагматизму, який не може поставати у вигляді спрощеної редукції до практичного досвіду і вигоди. Основою загальнозначимості і несуперечливості прагматизму постає логіка як система дедуктивних виводів і законів, що засвідчує спрямованість пізнання на практичну ціль і реалізацію певних інтересів. Іншими словами, з усіх апріорних ідей відбираються і передаються ті, які показують свою корисність в розумінні та освоєнні реальності.

Зазначається, що апріорне в якості аргументу дозволяє більш продуктивно виявити зміст смислового наповнення феноменології перцептивного: імпліцитне смислове значення є схильністю або звичкою для взаємодії з реальністю, експліцитне смислове значення є схемою або критерієм в мисленні, коли індивід «схоплює» реальність для отримання бажаного результату. Застосування аргументації з врахуванням «апріорного» перетворює теорію «аналітичності» К. Льюїса в теорію «включення», що має істотне значення для виявлення смислу того, що досліджується. Показано, що апріорне постає своєрідним «найбільш далеким шляхом до найближчого», що дозволяє розробити систему полівалентної логіки, вивчити можливості пізнавального досвіду, аналітичності, смислів, понять тощо. У результаті формується власний досвід аргументації, своє мислення, своя термінологія і свій варіант прагматизму. Окрім того, аргумент «апріорного» К. Льюїс розповсюджує і на дослідження елементу данності пізнавального досвіду, темпоральності і процесуальної природи світу, поетичної креативності, укоріненої в цілеспрямованій природній активності, що конститууює експериментальний характер досвіду в системі філософських міркувань.

У підрозділі 5.2. «Логічний аспект в аргументації «риторики економіки»» зазначається, що перехід до кожної нової парадигми наукового пізнання здійснюється через застосування системи аргументації, яка відкриває простір для пошуку і ствердження нових ідей та смислів діяльності. У цьому контексті заслуговує уваги демонстрація системи

аргументів на ствердження концепції риторичності науки, конкретизована в концепції «риторики економіки» американського філософа Д. Макклоскі. Показано, що він поклав в основу своєї аргументації головні риси постмодерністської філософії: усвідомлення обмеженості методів і принципів попереднього пізнання; критику фундаменталізму, об'єктивізму, теоретизму; мовно-лінгвістичну парадигму філософії, заснованої на релятивізмі, суб'єктивізмі, плюралізмі. Постмодерні стратегії мислення і розуміння поставили під сумнів віру в об'єктивність науки, котра насамперед є риторикою, тобто мистецтвом переконувати. Аргументи, які прийнято вважати науковими, – це один із способів переконання, причому не єдиний і не завжди вирішальний.

У дисертації аналізується логіка аргументів автора, згідно якої за «серйозними» розмовами вчених складно слідкувати, якщо не увійти в приховані смисли їхнього мислення. Для їх розкриття пропонується звернутися до риторики, мета якої полягає в пошуку допустимих переконань, удосконалення загального дискурсу і залучення до спільного дослідження. Для Д. Макклоскі риторика є співмірністю засобів і мети в мові економічної теорії; предметом її дослідження є не економіка, а діалог, який ведуть вчені економісти між собою з метою переконати один одного в тій чи іншій позиції або істині. Вивчення риторики в економічній науці здійснюється за допомогою аргументу *a fortiori* (виходячи з більш вагомого).

У дисертаційній роботі стверджується, що на основі постмодерністського принципу реконструкції Д. Макклоскі заявляє про творення наукових (економічних) текстів частково читачами, котрі заповнюють їх «пробіли» міркувань автора своїми уявленнями, а також мовними ресурсами. Для того щоб їх задіяти, потрібен «риторичний зошит», який включає чотири види аргументації: насамперед факти і логіку, хоча серйозна аргументація в науці (економіці) використовує метафори та історії, причому не для прикраси, а заради самої науки. Наукові твердження являють собою мовні акти, через які вчені прагнуть переконати своїх колег; спосіб переконання інших засновується здебільшого на традиційних аргументах, які можна зустріти у всій логіці та філософії: по-перше, аргумент інтроспекції; по-друге, мисленнєві експерименти; по-третє, приклади; по-четверте, аргумент *ad hominem*; по-п'яте, апеляція до авторитету; по-шосте, симетрія закону (закону попиту симетрично протистоять закон пропозиції); по-сьоме, дефініція; по-восьме, аналогія – атрибут науки і типовий літературний прийом. До них можна додати аргументацію з вербальних припущень та аргумент послідовності (*consistency*), характерний для філософського дискурсу. При співпаданні або співмірності аргументів необхідна фактична демонстрація. Практичну реалізацію вказаних аргументів Д. Макклоскі демонструє при риторичному аналізі робіт Ж. Дебрю, Р. Коуза, Дж. Мута, А. Сміта, Р. Фогеля, критикуючи одночасно модернізм та його обмеження. У дисертації автор підкреслює, що у науковому дискурсі істину від хибності, відрізняє не прибічність конкретній методології, але розумна спроба

здійснити свій внесок в дискусію. Шлях риторики дозволяє вийти з «модерністського лабіринту», що приводить до відновлення більш широкої системи аргументації.

У підрозділі 5.3. «Деконструкція «онтологічного аргументу» як засіб аргументування сучасного філософського знання» аналізуються міркування представників сучасної філософії щодо переосмислення аргументативної проблематики стосовно головних кодів соціокультурного буття, насамперед Бога. Мова йде про деконструкцію доказу буття Бога, який увійшов в історію логіки і філософії як «онтологічний аргумент» Ансельма Кентерберійського. Історія аргументу і пов'язаної з ним полеміки демонструє як тяжіння метафізики до раціонального прийняття виходу за межі феноменального світу, так і труднощі, обумовлені суперечностями розвитку логіки і філософії.

У дисертації вказується, що аргумент Ансельма заснований на розділенні двох способів існування речі (явища) – в розумі (*in intellectu*) і в реальності (*in re*), – та в співставленні першого з другим (вважалося, що друге більше, ніж перше). У подальшому стосовно цього аргументу було проведено безліч дискусій, наведено численні докази, обґрунтування і спростування як схоластами і метафізиками, так і логіками. У минулому столітті великий внесок в розвиток дослідження «онтологічного аргументу» внесла аналітична філософія. З появою неокласичних логік і нестандартних семантичних підходів багато питань, які стосувалися понять «буття», «існування», «мислення», були сформульовані більш точно, а до умовиводів і доказів, вибудованих на основі цих понять, були поставлені більш високі стандарти чіткості та обґрунтованості. Прикладом деконструкції «аргументу Ансельма» є «модальний аргумент» Н. Малкольма і Ч. Хартсхорна, його «спрощена комп'ютерна версія» Е. Залти і П. Оппенгеймера, фундаментальний по задуму геделівський доказ (Gödel Argument) існування Бога. У процесі аналізу показано розгляд «онтологічного аргументу» В.Горбатовим в контексті двох підходів – апостеріорного і апріорного; О. Койре в своєму прочитанні Ансельма розглядає мислення як наділене інтенціональністю – в правилах феноменологічної школи; представники теолого-філософської традиції П. Жільбер, Л. Лавелль, Ж. Нарбер, Ж. Пюсель пропонують розглянути ансельмівський аргумент в аспекті рефлексивної філософії (*philosophie reflexive*), де в центрі постає саме мислення і його трансцендуюча сила. Аргумент Ансельма стає в такому випадку не поняттям, а нормою для мислення.

Виходячи з цих міркувань, в роботі розглядається «онтологічний аргумент» з позицій дискурсу етичної економії, німецького філософа П.Козловські. Етичний економічний аргумент, «конвергуючись» в аргумент існування Бога як гаранта етичної та економічної координації, зумовлює і водночас постулює раціональність. Підкреслюється, що сутність етично-економічного аргументу обумовлена існуванням розриву між моральністю та вигодою, що потребує корекції з боку релігії, яка компенсує недостатність

універсалізації з її «трансцендентною відплатою». Без цієї ідеї дотримання економічного правила не дає впевненості для індивідуального інтересу, який потребує узгодження через моральну мотивацію через віру в Бога. Враховуючи, що ринок – це не ідеальний механізм, а взаємодія індивідів, які мають різні цілі та несподівані ефекти, необхідно залишається етична рефлексія. Етика у розумінні прийнятої індивідом моралі має запевняти індивіда через загальну ефективність етичного кодексу в тому, що, враховуючи «аргумент Бога», інші також будуть дотримуватися моральних правил у мисленні та поведінці.

У **висновках** дисертації сформульовані основні результати дослідження, які висвітлюють загальну структуру роботи та її проблематику. Відповідно до поставленої мети та сформульованих завдань дисертаційної роботи отримано такі результати:

- Проведений огляд досліджень, присвячений питанню взаємозв'язку логіки та філософії, показав, що рівень культури, інтелекту, творчості, які дозволяють проникати в глибинні основи буття – як природного, так і соціального, визначається способом мислення. Важливе місце у формуванні культури мислення належить логіці, серед основних форм і методів пізнання якої необхідно виокремити аргументацію. Сучасний стан розвитку теорії аргументації свідчить про те, що вона пройшла тривалий шлях розвитку, концептуалізувавшись у специфічну сферу мисленнєвої діяльності, поза якою не може бути досягнута істина. В умовах глобалізації, з ускладненням діалогу культур і систем цінностей, ствердженням нового цивілізаційного устрою, виникає потреба в особливому логічному ладі міркування, що спонукає до якісно іншого осмислення аргументації, яка повинна постати в новому вимірі – логіко-філософському, рефлексивно-теоретичному, методологічному, науково-епістемологічному. Позиція полягає в тому, що істинність наукового знання досягається завдяки переконливій аргументації, яка враховує об'єктивний і суб'єктивний аспекти логіко-філософського пізнання.

- Аналіз сучасних праць дослідників аргументації дозволив зробити висновок, що вона містить багато способів, методів і форм свого виявлення. Розглядаючи способи аргументації, можна зазначити, що вони поділяються на універсальні, які можуть застосовуватися у будь-якій аудиторії, і контекстуальні, що застосовуються лише в окремих випадках. У свою чергу універсальна аргументація поділяється на емпіричну і теоретичну, але відмінність між ними відносна, як і відносна межа між емпіричним і теоретичним знанням. Емпірична аргументація має форму індуктивного умовиводу, вона включає пряме підтвердження в безпосередньому чуттєвому досвіді, і побічне підтвердження – шляхом впливу логічних наслідків положення, яке обґрунтовується. Посилання на досвід, на чуттєві дані як невід'ємний елемент емпіричної аргументації дає підстави використовувати їх в процесі аргументації в якості прикладів, ілюстрацій, зразків, фактів, що є

відправним пунктом для наступного теоретичного узагальнення і його підкріплення.

- Розглядаючи існуючі в науковій літературі точки зору на розуміння змісту поняття «теорія аргументації», дисертант прийшов до висновку щодо її логічного характеру, який ґрунтується на логічній методології, а також методологічних дискурсах епістемології. Вважаємо, що в контексті сучасної філософії науки важливе значення для виявлення сутності феномену аргументації мають не лише традиційні методологічні підходи – історичний, комунікативний, раціональний, системний тощо, але й методологічні дискурси неопозитивізму, постпозитивізму, а також прагматизму, феноменології, рефлексивності тощо. Враховуючи сучасний стан методологічних рефлексій, зазначимо, що особливе значення для теорії аргументації має методологія, сформована в культурі мислення філософії постмодернізму, в якій головним виступає метод деконструкції, що дозволяє переосмислити проблеми класичної риторики і логіки.

- На підставі праць Г. Грінєнко, О. Івіна, А. Конверського, Х. Перельмана, Г. Рузавіна, І. Хоменко та інших обґрунтовано, що теоретична аргументація включає дедуктивне обґрунтування, а також системну і методологічну аргументації. Дослідження виявило, що різновекторність емпіричної і теоретичної аргументації відповідає традиційній опозиції, з одного боку, природознавства, яке завжди спирається на досвід, і, з другого боку, гуманітарної науки, яка має значно більший спектр пізнавальних відносин, включаючи цінності, рефлексію, смислопокладання, аналогію, феноменологію, апріорне, трансцендентне, етику, економіку, теологію, телеологію тощо. З нашої точки зору, істотну роль в аргументації на підтримку оцінки і цінностей відіграє аргумент до інтуїції, який виконує важливу роль в пізнанні і практичному житті. У складних соціально-моральних ситуаціях, коли мотиви діяльності людини та їх результати, в силу своєї неоднозначності, вимагають кардинального вирішення, система доказів та аргументів є найбільш дієвим засобом досягнення результату.

- Розгляд аргументації в контексті аналітичної філософії передбачає два типи питань і відповідей: фактичні (емпіричні) та формально аналітичні. Перші становлять компетенцію конкретних наук і вирішуються зверненням до досвіду, другі вирішуються методами математики і логіки, що створює філософію логічного та лінгвістичного аналізу. Виокремлення в інтелектуальному просторі аналітичної філософії течії неопозитивізму концептуалізує принцип верифікації, який, як стверджується в роботі, постає аргументом перевірки істинності чи хибності висловлювань і положень наукового пізнання. Посиленням верифікації постає принцип фальсифікації, в якій достовірність наукового знання аргументується за допомогою спростування його базових положень.

- У процесі аналізу нових способів і форм аргументації було виявлено значущість смислу, який відіграє роль специфічного аргументу у процесі

наукового дослідження і соціальної діяльності, оскільки від нього залежить напрям, мета, доцільність як пізнавальної діяльності, так і життя. Смысл орієнтує наукову і соціальну діяльність індивідів, а смислопокладання забезпечує аргументовану обґрунтованість і доведеність знання. Дослідження показало, що в контексті смислопокладання виокремлюється метод рефлексії, який в сучасній теорії пізнання відкриває істину через призму самосвідомості. Джерелом проблемності є ігнорування можливості рефлексії в якості одного з важливих аргументів на користь того, хто пізнає. У результаті формується проблема довіри до суб'єкта пізнання, аргументи «за» і «проти» до якого в контексті методології еволюційної епістемології створюють нову інтелектуально реальність.

- У процесі дослідження наукоцентричної позиції постпозитивізму було виявлено, що нову якість аргументації, необхідної для доказу тих чи інших положень та істин, презентує історична школа філософії науки. Не заперечуючи значення емпірії як об'єктивно-фактуального базису знання, в ній переосмислюється і аргументується нова ідентичність логічного статусу основ раціональності, орієнтованої також на соціокультурний аспект науки. Аргументація представників історичної школи демонструє мінливість логічних нормативів, на основі чого вибудовуються концепції «парадигми», «росту наукового знання», поняття «жорсткого ядра» дослідницьких програм, теорії еволюції «концептуальних популяцій», теорії «деуніфікації» у співвідношенні реалізму та анти-реалізму тощо. Множина підходів виокремила значущість нової логіки мислення і нової системи аргументації у доказі сучасної траєкторії розвитку наукового знання, методологічної позиції або теорії.

- На підставі логіко-філософського аналізу загальної концепції постпозитивізму в його історико-культурологічній версії філософії науки запропонована радикальна версія неспівмірності конкуруючих теорій, що стала відома під назвою «методологічного анархізму». У її основі покладено тезу «все дозволено» (anything goes), доцільність якої аргументується принципом «проліферації» (розмноження). У реалізації методології лінгвістичного прагматизму (прагматичного аналітизму) досліджується проблема референції, відповідно до змісту якої значення і смисл слів залежать від смислу речень. Це дозволяє виокремити в якості об'єкту аналізу принцип онтологічної відносності. У основу концептуального прагматизму покладено поняття «ап'юрного», яке виступило важливим аргументом у спростуванні інтенцій феноменалізму і формулюванні на протиположності «матеріальній» «строгій імплікації».

- Проведений логічний аналіз проблеми аргументації виявив її кореляцію в концепції «риторики економіки». Аргументація риторики економічної науки відкриває нові можливості для продуктивного логічного аналізу, оскільки критика наукової теорії (в тому числі економічної) з позиції риторики – це перспектива для міркування і розмислу. У дисертації зазначається, що наукова теорія в якості тексту не може бути замкнена на

одній позиції, оскільки існує множина різних точок зору; вибір певної з них залежить від аргументів, які переконують в тій чи іншій позиції в процесі бесід, розмов, дискусій, критичного осмислення.

• Проведений логічний аналіз показує, що аргументація завжди спрямована на впорядкування теорії, щоб наповнити її новими до вимог сучасності смислами. Дослідження виявило, що змінюється методологія аналізу, але не змінюються проблеми, вирішення яких залишається актуальним завданням теорії аргументації. Прикладом є «онтологічний аргумент» доказу буття Бога, заснований на розділенні двох способів існування речі або явища – в розумі (*in intellectu*) і в реальності (*in re*). З появою некласичних логік і нестандартних семантичних підходів більшість онтологічних, епістемологічних, екзистенційних, моральних питань сформулювалися більш точно, а до аргументів та умовиводів були пред'явлені більш високі стандарти доказу та обґрунтованості. У їх контексті посилює позицію онтологічного аргументу етико-економічний аргумент на користь існування Бога. Він є водночас практичним і фактичним, оскільки доводить реальність ефекту віри в Бога, яка посилює взаємодію і продуктивність економіко-практичної та морально-етичної координації в соціумі.

СПИСОК ПРАЦЬ, ОПУБЛІКОВАНИХ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ *Монографії*

Індивідуальна монографія

1. Комаха Л.Г. Логічні засади аргументації у філософському знанні: Монографія / Л.Г. Комаха. – К. – Центр учбової літератури, 2015. – 360 с.

Колективні монографії

2. Комаха Л.Г., Конверський А.Е. Аргументация и ее обоснование / Л.Г. Комаха // Логико-риторические аспекты диалога: монография / В.Ф. Берков, Н.А. Колотилова, Л.Г. Комаха, А.Е. Конверский, Н.В. Малая, И.В. Хоменко, В.И. Чуешов, Е.Ю. Щербина; под ред. И.В. Хоменко. – К.: Издательско-полиграфический центр «Киевский университет», 2011. – С. 5 - 12.
3. Конверський А.Е., Комаха Л.Г. Методологія як рефлексія пізнавального процесу / Л.Г. Комаха // Філософія та політологія у структурі сучасного соціогуманітарного знання: монографія / А.Є. Конверський, В.А. Бугров, С.В. Руденко та ін.; заг. ред. члн-кор НАН України, проф. Конверського А.Є. – К.: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2011. – С. 5 - 20.

Статті у наукових фахових виданнях України:

4. Комаха Л.Г. Поняття «дискурс» в структурі трьох концепцій / Л.Г. Комаха // Політологічний вісник . Зб-к наук.праць. – К.: «ІНТАС», 2011. – Вип. 56. – С. 7 – 15.

5. Комаха Л.Г. Трансформація методологічних образів науки в логічних доказах постпозитивізму / Л.Г. Комаха // Філософські обрії: Наук.-теорет. журн. / Ін-т філософії імені Г.С. Сковороди НАН України, Полтав. нац. пед. ун-т імені В.Г. Короленка. – Вип. 34. – К.; Полтава, 2015. – С. 144 – 152.
6. Комаха Л.Г. Проблема смислу в аргументації логічного аналізу: теоретичний аспект / Л.Г. Комаха // Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії: збірник наукових праць. – Вип. 63. – Запоріжжя: ЗДІА, 2015. – С. 31 – 39.
7. Комаха Л.Г. Логіка наукового пошуку в епістемології п. Фейєрабенда: соціокультурний контекст / Л.Г. Комаха // Вісник Донецького університету. Серія Б Гуманітарні науки. – Вип. 1-2. – Вінниця: ДНУ, 2015. – С. 392 – 396.
8. Комаха Л.Г. Верифікація істинних висловлювань: логіка, критерії, аргументи / Л.Г. Комаха // Гілея: науковий вісник. Збірник наукових праць / Гол. ред. В.М. Вашкевич. – К.: «Видавництво «Гілея»», 2015. – Вип. 101 (10). – С. 244 – 247.
9. Комаха Л.Г. «Довіра» і «недовіра» до суб'єкта пізнання в логіці скептицизму / Л.Г. Комаха // Гілея: науковий вісник. Збірник наукових праць / Гол. ред. В.М. Вашкевич. – К.: «Видавництво «Гілея»», 2015. – Вип. 102 (11). – С. 183 – 186.
10. Комаха Л.Г. Аргумент верифікації в пізнавальній діяльності: логічний аналіз / Л.Г. Комаха // Гуманітарний вісник ДВНЗ «Переяславо-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди»: збірник наукових праць. – Вип. 37. – Філософія. – Переяславо-Хмельницький, 2015. – С. 131 – 139.
11. Комаха Л.Г. Семантичні особливості аргументації «мовної гри»: контекст логічного аналізу / Л.Г. Комаха // Вісник Національного авіаційного університету. Серія: Філософія. Культурологія.: Збірник наукових праць. – Вип. 2 (22). – К.: НАУ, 2015. – С. 39 – 42.
12. Комаха Л.Г. Смисл в аргументах феноменологічного аналізу / Л.Г. Комаха // «Перспективи» Соціально-політичний журнал. Серія «Філософія» / Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д. Ушинського». – Вип. 2 (64). – Одеса, 2015. – С. 60 – 64.
13. Комаха Л.Г. Інтеграція когнітивного і соціокультурного аспектів науки в аргументах С.Тулміна / Л.Г. Комаха // «Перспективи» Соціально-політичний журнал. Серія «Філософія» / Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д. Ушинського». – Вип. 23 (65). – Одеса, 2015. – С. 68 – 72.
14. Комаха Л. Г. Наука як риторика в аргументах «риторики економіки»: методологічний аспект / Л.Г. Комаха // Вісник Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна. Серія «Філософія. Філософські перипетії». – Харків, 2015. – Випуск 53. – С. 67-71

15. Комаха Л.Г. Концепт «риторики економіки» в аргументах логічного аналізу / Л.Г. Комаха // Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії: збірник наукових праць. – Вип. 65. – Запоріжжя: ЗДІА, 2016. – С. 84 – 91.
16. Комаха Л.Г. Смысл та істинність знання в аргументах «натуралістичної епістемології» У. Куайна / Л.Г. Комаха // Вісник ХНПУ ім. Г.С. Сковороди, Серія: «Філософія» / Харк.нац.пед.ун-т ім. Г.С. Сковороди. – Харків: ХНПУ, 2016. – Вип. 46 (частина 1). – С. 166 – 175.
17. Комаха Л.Г. Аргумент «апріорного» в логіці функціонування «емпіричних» понять / Л.Г. Комаха // Вісник Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна, Серія: «Теорія культури і філософія науки» / Харк.нац.пед.ун-т ім. Г.С. Сковороди. – Харків: ХНУ ім. В.Н. Каразіна, 2016. – Вип. 53. – С. 113 – 116.

***Наукові статті у вітчизняних фахових виданнях,
що внесені до міжнародних наукометричних баз:***

18. Комаха Л.Г. Принцип «довіри» до суб'єкта пізнання в аргументах еволюційної епістемології: логіко-методологічний аналіз / Л.Г. Комаха // Гілея: науковий вісник. Збірник наукових праць / Гол. ред. В.М. Вашкевич. – К.: «Видавництво «Гілея»», 2015. – Вип. 103 (12). – С. 143 – 148.
19. Комаха Л.Г. Особливості «радикального перекладу» в прагматичному аналізі У. Куайна: аргумент «невизначеності» / Л.Г. Комаха // Гілея: науковий вісник. Збірник наукових праць / Гол. ред. В.М. Вашкевич. – К.: «Видавництво «Гілея»», 2016. – Вип. 104 (1). – С. 100 – 103.
20. Комаха Л.Г. Традиція versus принцип «anything goes» в аргументах методології П. Фейєрабенда / Л.Г. Комаха // Гілея: науковий вісник. Збірник наукових праць / Гол. ред. В.М. Вашкевич. – К.: «Видавництво «Гілея»», 2016. – Вип. 105 (2). – С. 260 – 263.
21. Комаха Л.Г. Взаємозв'язок епістемологічного і соціокультурного аспектів науки в аргументах С. Тулміна / Л.Г. Комаха // Гілея: науковий вісник. Збірник наукових праць / Гол. ред. В.М. Вашкевич. – К.: «Видавництво «Гілея»», 2016. – Вип. 106 (3). – С. 157 – 159.
22. Комаха Л.Г. Логіка взаємозв'язку «синомії», «мови» і «смыслу» в аргументах прагматичного аналізу У.Куайна / Л.Г. Комаха // Гілея: науковий вісник. Збірник наукових праць / Гол. ред. В.М. Вашкевич. – К.: «Видавництво «Гілея»», 2016. – Вип. 107 (4). – С. 165 – 168.
23. Комаха Л.Г. Рефлексія в логіці обґрунтування достовірного знання: від методу до аргументу / Л.Г. Комаха // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Філософія. Політологія. – К.: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2016. – Вип. 1 (120). – С. 21 - 24.
24. Комаха Л.Г. Аргументи рефлексії в онтології екзистенціалізму і «філософії мови»: логіко-феноменологічний аналіз / Л.Г. Комаха // Вісник

Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Філософія. Політологія. – К.: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2016. – Вип. 2 (121). – С. 20 - 22.

25. Комаха Л.Г. Дискурс рефлексії в аргументах феноменологічного мислення: від трансцендентного до трансцендентального / Л.Г. Комаха // Гуманітарні студії. Збірник наукових праць. Київський національний університет імені Тараса Шевченка / Гол.ред. А.Є. Конверський. – К.: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2016. – Вип. 27. – С. 32 – 38.

Статті в інших виданнях:

26. Комаха Л.Г. Логические исследования О.М. Новицкого / Л.Г. Комаха // Руководство к логике / О.М. Новицкий. – Киев: Издательско-полиграфический центр «Киевский университет», 2015. – XIII с.: - Серия «Источники философской мысли в Киевском университете». – С. III – XIII.
27. Комаха Л.Г. Проблема «априорного» в аргументах «Концептуального прагматизму» / Л.Г. Комаха // Людина, суспільство, комунікативні технології: матеріали III між нар. Нак.-практ. конф., 18-19 вересня 2015 р. – Харків – Красний Лиман, 2015. – С. 244 – 252.
28. Комаха Л.Г. Логіка перевірення достовірності знання в аргументах неопозитивізму / Л.Г. Комаха // Мультиверсум. Філософський альманах / Гол. ред. В.В. Лях. – Випуск 5 – 6 (143 - 144). - К., 2015. – С. 163 – 172.
29. Комаха Л.Г. Метафора «смислу» в аргументах логічного аналізу: знак – ідея - референт / Л.Г. Комаха // Мультиверсум. Філософський альманах / Гол. ред. В.В. Лях. – Випуск 7 – 8 (145 - 146). - К., 2015. – С. 56 – 65.
30. Комаха Л.Г. Наукова теорія в елементах принципу фальсифікації: інтуїціонізм чи реалізм? / Л.Г. Комаха // Верифікація когнітивних практик та самореалізація особистості: Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції, 21 жовтня 2015 року, м. Київ. – К.: Інститут обдарованої дитини НАПН України, 2015. – С. 105 – 112.
31. Комаха Л.Г. Економічна наука в аргументах «риторики економіки»: «про» і «contra» / Л.Г. Комаха // Філософія фінансової цивілізації: людина у світі грошей: зб.наук.пр./ редколегія; відп. Секретар З.С. Срипник. – К.: ДВНЗ «Університет банківської справи», 2016. – С. 279 – 284.
32. Комаха Л.Г. Знання як «онтологічна реальність»: аргумент від «априорного» / Л.Г. Комаха // Психологія і суспільство/ Тернопіль: ВПЦ «Економічна думка» ТНЕУ, 2016. – Вип. 1 (63). - С. 43 – 47.

Тези за матеріалами конференцій:

33. Комаха Л.Г. Древовидний універсам як логічна модель аналізу дії / Л.Г. Комаха // «Дні науки філософського факультету – 2006». Міжн. наук. конф. (2006; Київ). Міжнародна наукова конференція «Дні науки

- філософського факультету - 2006», 12 - 13 квітня 2006 р.: (матеріали доповідей та виступів) / Редкол.: А.Є. Конверський (та ін.). – К.: Видавничо-поліграфічний цент «Київський університет», 2006. – Ч. III. – С. 9 - 10.
34. Комаха Л.Г. Праксеологічний аналіз зв'язку «причина - результат» / Л.Г. Комаха // «Дні науки філософського факультету – 2007». Міжн. наук. конф. (2007; Київ). Міжнародна наукова конференція «Дні науки філософського факультету - 2007», 18 - 19 квітня 2007 р.: (матеріали доповідей та виступів) / Редкол.: А.Є. Конверський (та ін.). – К.: Видавничо-поліграфічний цент «Київський університет», 2007. – Ч. III. – С. 17 - 18.
35. Комаха Л.Г. Проблеми викладання загальноосвітнього курсу логіки / Л.Г. Комаха // «Проблеми викладання логіки та дисциплін логічного циклу», Міжн. наук.-практ. конф. (2008; Київ). V Міжнародна науково-практична конференція «Проблеми викладання логіки та дисциплін логічного циклу», 15 - 16 трав. 2008 р.: (матеріали доповідей та виступів) / Редкол.: А.Є. Конверський (та ін.). – К.: Видавничо-поліграфічний цент «Київський університет», 2008. – С. 73 - 74.
36. Комаха Л.Г. Дискурс і теорія мовленнєвих актів / Л.Г. Комаха // «Проблеми викладання логіки та дисциплін логічного циклу», V Міжн. наук.-практ. конф. (2010; Київ). V Міжнародна науково-практична конференція «Проблеми викладання логіки та дисциплін логічного циклу», 13 - 14 трав. 2010 р.: (матеріали доповідей та виступів) / Редкол.: А.Є. Конверський (та ін.). – К.: Видавничо-поліграфічний цент «Київський університет», 2010. – С. 162-163.
37. Комаха Л.Г. Основні етапи в аргументативному дискурсі / Л.Г. Комаха // «Дні науки філософського факультету – 2010». Міжн. наук. конф. (2010; Київ). Міжнародна наукова конференція «Дні науки філософського факультету - 2010», 21-22 квітня 2010 р.: (матеріали доповідей та виступів) / Редкол.: А.Є. Конверський (та ін.). – К.: Видавничо-поліграфічний цент «Київський університет», 2010. – Ч. IV. – С. 18 - 19.
38. Комаха Л.Г. Роль аргументації в структурі дискурсу / Л.Г. Комаха // «Дні науки філософського факультету – 2011». Міжн. наук. конф. (2011; Київ). Міжнародна наукова конференція «Дні науки філософського факультету - 2011», 20-21 квітня 2011 р.: (матеріали доповідей та виступів) / Редкол.: А.Є. Конверський (та ін.). – К.: Видавничо-поліграфічний цент «Київський університет», 2011. – Ч. 10. – С. 32 - 33.
39. Комаха Л.Г. Дискурс і комунікативна дія / Л.Г. Комаха // «Дні науки філософського факультету – 2012». Міжн. наук. конф. (2012; Київ). Міжнародна наукова конференція «Дні науки філософського факультету - 2012», 18-19 квітня 2012р.: (матеріали доповідей та виступів) / Редкол.: А.Є. Конверський (та ін.). – К.: Видавничо-поліграфічний цент «Київський університет», 2012. – Ч. 6. – С. 29 - 30.

40. Комаха Л.Г. Теоретико-ігрова модель дії у Л. Оквіста та Г. Вгріта / Л.Г. Комаха // «Проблеми викладання логіки та дисциплін логічного циклу», V Міжн. наук.-практ. конф. (2012; Київ). V Міжнародна науково-практична конференція «Проблеми викладання логіки та дисциплін логічного циклу», 3-4 трав. 2012 р.: (матеріали доповідей та виступів) / Редкол.: А.Є. Конверський (та ін.). – К.: Видавничо-поліграфічний цент «Київський університет», 2012. – С. 81 - 82.
41. Комаха Л.Г. Логіко-риторичні аспекти підготовки фахівців у галузі державної служби / Л.Г. Комаха // «Публічне управління та адміністрування в Україні: нові виклики перед Інститутом державної служби», наукова конференція, 12 листопада 2015 р.: (матеріали доповідей та виступів) / Редкол. А.Є. Конверський (та ін.). – К., 2015. – С. 8 – 9.
42. Комаха Л.Г. Викладання логіки на юридичних спеціальностях ВНЗ / Л.Г. Комаха // «Проблеми викладання логіки та перспективи розвитку», VII Міжн. наук.-практ. конф. (2016; Київ). VII Міжнародна науково-практична конференція «Проблеми викладання логіки та перспективи розвитку», 13-14 трав. 2016 р.: (матеріали доповідей та виступів) / Редкол.: А.Є. Конверський (та ін.). – К.: Видавничо-поліграфічний цент «Київський університет», 2016. – С. 28 - 29.
43. Комаха Л.Г. «Нелегітимна аргументація»: від софістики до практики раціонального мислення / Л.Г. Комаха // «Дні науки філософського факультету – 2016». Міжн. наук. конф. (2016; Київ). Міжнародна наукова конференція «Дні науки філософського факультету - 2016», 20-21 квітня 2016 р.: (матеріали доповідей та виступів) / Редкол.: А.Є. Конверський (та ін.). – К.: Видавничо-поліграфічний цент «Київський університет», 2016. – Ч. 4. – С. 88 - 90.

АНОТАЦІЯ

Комаха Л.Г. Логічний аналіз дискурсу аргументації у філософії. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософських наук за спеціальністю 09.00.06 – логіка. – Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Міністерство освіти і науки України. – Київ, 2016.

У дисертації проведено логічне дослідження аргументації, ґрунтуючись на сучасних дискурсах з логіки і філософії. Уперше в Україні в межах логіко-філософського аналізу виявлено рефлексивно-теоретичну, науково-епістемологічну, методологічну сутність аргументації. Обґрунтовано, що для теорії аргументації особливе значення мають сучасні методологічні рефлексії, які дозволяють переосмислити положення класичної логіки і визначити перспективи подальшого розвитку аргументативної проблематики. Розглянуто принципи верифікації, фальсифікації, смислопокладання, апіорного, проліферації в якості специфічних аргументативних

інструментів, які визначають основні параметри сучасної культури мислення і пізнавальної діяльності.

На підставі методології еволюційної епістемології проведено аналіз аргументів «pro» і «contra» в обґрунтуванні довіри до суб'єкта пізнання, що дає підстави розкрити можливості теорії аргументації в когнітивному аспекті. Визначено, що нової якості теорія аргументації одержує в концептах «методологічного анархізму», «прагматичного аналітизму» і «концептуального прагматизму». Проведено аналіз «риторики економіки» як нового етапу в розвитку сучасної теорії аргументації. Розглянуто основні аспекти деконструкції «онтологічного аргументу» доказу буття Бога у версіях сучасних філософських дискурсів.

Ключові слова: аргументація, дискурс, логіка, логічний аналіз, риторика, онтологічний аргумент, логічна методологія, теорія аргументації, логічний позитивізм, епістемологія.

АННОТАЦІЯ

Комаха Л.Г. Логический анализ дискурса аргументации в философии. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени доктора философских наук по специальности 09.00.06 – логика. – Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, Министерство образования и науки Украины. – Киев, 2016.

В диссертации проведено логическое исследование аргументации, основываясь на современных дискурсах логики и философии. Впервые в Украине в рамках логико-философского анализа выявлено рефлексивно-теоретическую, научно-эпистемологическую методологическую сущности аргументации. Показано, что в современных условиях с усложнением диалога культур и систем ценностей возникает потребность в особом логическом построении мысли, что приводит к необходимости качественно иного осмысления аргументации, учитывающего объективный и субъективный аспекты логико-философского познания.

В диссертационной работе обосновано, что современная теория аргументации представляет на современном этапе множество способов, методов, форм, в которых реализуются ее когнитивные интенции и смыслы. Показано, что в исследовании феномена аргументации имеют значение не только традиционные методологические подходы – рациональный, системный, исторический и другие, но и методологические дискурсы неопозитивизма, постпозитивизма, прагматизма, феноменологии, исторической школы философии науки.

Впервые в Украине в рамках логического анализа феномена аргументации обосновано, что аналитическая философия демонстрирует логическое осмысление принципов научного познания в ситуации оппозиции его эмпирического и теоретического уровней. На этом основании

утверждается, что своеобразными аргументами в обосновании истинности или ложности научного знания выступают принципы верификации и фальсификации.

В ходе исследования установлено, что в процессе поиска новых способов и форм аргументации важное значение имеет понятие смысла, поскольку оно является главным моментом в определении направления, цели, продуктивности научного познания и социальной жизнедеятельности. Раскрыто аргументативную сущность рефлексии, которая в современной теории познания исследует истинность знания через призму самосознания. В этом контексте анализируются аргументы «pro» и «contra» принципа доверия к субъекту познания.

Анализ аргументации в рамках общей концепции постпозитивизма в его историко-культурологической версии философии науки актуализировал концепцию «методологического анархизма». В аргументах прагматического аналитизма исследуется проблема референции, в соответствии с которой значение и смысл слов зависят от смысла предложений. Выявлено аргументативную функцию понятия «априорного», лежащего в основе концептуального прагматизма. Исследование дискурса «риторики экономики» открыло новые аспекты логического анализа науки, которая всегда содержит спектр своих возможных направлений для развития; выбор одного из них зависит от обоснованной аргументации, определяющей приоритеты исследования.

В диссертации нашла дальнейшее развитие проблема «онтологического аргумента» доказательства бытия Бога. Логический анализ показал, что аргументация всегда направлена на упорядочивание теории, что предполагает наполнение ее новыми смыслами. В этом аспекте усиливает позицию онтологического аргумента этико-экономический аргумент, который доказывает реальность эффекта веры в Бога, усиливающей взаимодействие и продуктивность практической и моральной координации в социуме.

Ключевые слова: аргументация, дискурс, логика, логический анализ, риторика, онтологический аргумент, логическая методология, теория аргументации, логический позитивизм, эпистемология.

ABSTRACT

Komakha L. G. Logical Analysis of the Discourse of Argumentation in Philosophy. – Manuscript.

A thesis for the scholarly degree of the Doctor of Philosophy in speciality 09.00.06. – Logic. – Taras Shevchenko National University of Kyiv, Ministry of Education and Science of Ukraine – Kyiv, 2016.

The thesis sets out to provide logical research of argumentation based on contemporary discourses of logic and philosophy. For the first time in Ukraine within the logical and philosophical analysis it is revealed the reflective and

theoretical, scientific, epistemological, methodological essence of the argument. It is proved that particularly important for the theory of argumentation are modern methodological reflections that allow to rethink the positions of classical logic and define perspectives of further development of argumentative issues. Principles of verification, falsification, meaning reduction, a priori, proliferation as specific argumentative tools that define the basic parameters of the modern culture of thinking and cognitive activity.

Based on the methodology of evolutionary epistemology, it is analyzed the arguments «pro» and «contra» in justifying a confidence to the subject of knowledge, which gives a reason to reveal the possibilities of the theory of argumentation in cognitive aspect. It is determined, that a new quality of argumentation theory gets in the concepts of "methodological anarchism", "pragmatic analitism" and "conceptual pragmatism." The analysis of the "rhetoric of the economy" as a new stage in the development of the modern theory of argumentation is made. The key aspects of deconstruction of "ontological argument" in the proof of God's existence in modern versions of philosophical discourse are revealed.

Keywords: argumentation, logic, discourse, logical analysis, rhetoric, ontological argument, logical methodology, theory of argumentation, logical positivism, epistemology.